

БІБЛІОТЕКА АЛЬМАНАХУ
“ВІТРЯК”
Випуск 4

Олександр Вадимович ЗАБАРНИЙ
поет, прозаїк, публіцист,
кандидат філологічних наук, доцент,
декан філологічного факультету
Ніжинського державного університету
імені Миколи Гоголя.

Автор книг: “Пастелі полісся” (1992),
“Лелеки не зраджують” (1995),
“До таїни образу” (1997),
“Акорди серця” (2003),
“За лаштунками літа” (2006),
Стежинами пам’яті моєї” (2010)
та 5 навчально-методичних посібників
для вищої школи.

Член Національної спілки журналістів України.

Олександр
ЗАБАРНИЙ

КАЛИНОВА СПОВІДЬ

Бібліотека альманаху “ВІТРЯК”
Випуск 4

**Олександр
ЗАБАРНИЙ**

КАЛИНОВА СПОВІДЬ

Проза

Київ
2010

ОЛЕКСАНДР ЗАБАРНИЙ

У новій книзі літературознавця та письменника з Ніжина Олександра Забарного розповідається про те, як остання війна відгукнулася в долі нинішнього покоління. У своїх творах автор намагається показати складний психологічний світ людини, її прагнення протистояти соціальним догмам, душевній черствості та духовній спустошеності. Автор розмірковує над сутністю людського буття, досліджує духовні витoki почуття кохання як найпотужнішого рушія життя людини.

Забарний О. В.

Калинова сповідь. Проза. – К., 2010. – 94 с.

Автор і упорядник проекту *Іван Забіяка*
Макет, верстка *Івана Забіяки*

Видання здійснено за сприяння
керівника Прилуцького осередку
Чернігівського земляцтва в м. Києві
Павла Олександровича
КРИВОНОСА

Віддруковано в КП “Редакція журналу “Дім, сад, город””
03680, Київ-80, вул. Академіка Заболотного, 19.

Сприяв – головний редактор
Микола Іванович
ХАЛИМОНЕНКО

© Іван Забіяка. Проект, 2010
© Олександр Астаф’єв, 2010
© Олександр Забарний, 2010

ВІЙНА ЯК ЕПІЧНА КОНСТАНТА

У своїй книзі Олександр Забарний розкриває перед читачем ще одну грань свого обдарування – талант новеліста. Така переорієнтація на “епічне” письмо вимагає від автора певного уміння змальовувати ситуації і характери, застосовувати зовсім інші ніж у ліриці, засоби творення образу. У них уже нема (і не може бути) тих глибоких підвалин підсвідомості які, як писав І. Франко, складають суть лірики і які так майстерно у кращих своїх творах виявляє О. Забарний.

Прозаїк, до його честі, доволі органічно виступає в новому амплуа, переносючи з царини лірики у царину прози краще характеристичні риси свого стилю: драматизм ситуацій, глибокий психологізм, лаконізм викладу, підкреслену увагу до деталей тощо.

Об’єднуюче начало його лірики і прози – естетична установка на життєподібність, конкретно-реалістичну манеру зображення. Пишучи про ті чи інші події, О. Забарний гостро відчуває за плечима дихання великих попередників – Тараса Шевченка, Панаса Мирного, Івана Нечуя-Левицького, Михайла Коцюбинського та інших, які стали геніями реалістичної літератури. На їх фоні братися за перо страшно.

Улюблений жанр Олександра Забарного – новела, розроблена або на воєнному епізоді, або на спогаді про війну, або на змалюванні силового поля входженості війни в пам’ять героя, його душу, долю (“Прощення”, “Лелеки не зраджують”, “Сповідь”). Пафос твору у цьому випадку стає або трагічним, або драматичним (звичайно, тісно поєдна-

ним з його іншими різновидами), мотивація вчинків – глибоко психологічною, мова твору – рваною, багатою на лексику, тропи, стилістичні фігури (пригадаймо хоча б мову Ничипора з новели “Прощення”). Авторіві справді вдається у цих творах добитися ілюзії об’єктивності, правдоподібності зображення, художньої переконливості, викликати у читача ним же “запрограмовані” психологічні комплекси і переживання. Він дуже обережно користується такими засобами, як фантастика, гіпербола, деформація, намагається якнайретельніше замаскувати свою присутність у творі.

Олександр Забарний, як прозаїк лише народжується і перед ним, зрозуміло, постають складні завдання досягнення епічного письма: надати своїй стильовій манері неповторності, новизни, художньої концептуальності, уникнути загальних місць, виробити свою мову. Втілення цієї програми – велика щоденна праця кожного письменника протягом усього життя. То ж побажаємо О. Забарному мужності та незрадної волі до досконалості.

Олександр АСТАФ'ЄВ –
доктор філологічних наук, професор,
член Національної Спілки
письменників України.

* * *

РОЗДІЛ 1

**ЛЕЛЕКИ
НЕ ЗРАДЖУЮТЬ**

ПРОЩЕННЯ

Літо ще трималося – на календарі вересень, а сонце пекло, як у липні. Збирали врожаї... Земля, немов мати після пологів, натомлено засинала зоряними ночами, кутаючись у тумани, щоб на ранок у росяному намисті знову нести людям достаток.

У Карпенків копали картоплю. Ничипір, краючи заступом землю, стиха бубнів собі: “Ач, яка рахманна, хоч на скибку намазуй. Якби на Колимі такою була, то мо’, й не зневірився б я у твоїй ласці”.

Учора не стало його найзапеклішого ворога – Василя Кайданенка. Зовсім не такої смерті бажав Ничипір Василю. Хотів, щоб з болячками... А той, бач, як: вибирав картоплю, сів відпочити у затінок антонівки – та й не встав.

Ничипір викопав рясний купц, випростався, встроїв заступ: “Ну його к лихій годині, треба відпочити, а то й сам скоро витягнешся”.

– Тату, мо’, вже будемо кінчати, до дядька ж Василя треба! – сійнула блакитно очей Олександра, менша Карпенкова донька. – Та ще й завтра день є. Скільки її тут зосталося!

Ничипір розізлився:

– Теж дядька знайшла... Приїхала помагати – помагай! А не хочеш – паняй знову в своє місто.

– Ничипоре Петровичу, навіщо ви так, – озвався зять, ставлячи заступа. – Шура правду каже. Годилося б сусіда в останню путь провести...

– Знаєш, Іване! Ти своїх дітей учи, а мене не чіпай. Молодий ти мене вчити... Та й який він вам сусіда? Приїдете раз на рік до батька...

– Ну, татку,... Василь Миколайович був добрим сусідою. І я, і Оленка вирости на його очах. Він мене рекомендував у комсомол, хоч ви й не вірили... Відпустив мене з колгоспу учитись.

– А мене він рекомендував на Колиму і не відпустив матір з хворою сестрою до батьків, як конвоював на станцію. Ти хочеш, щоб я це забудь?! – очі Ничипора налилися кров’ю.

– То час був такий, – тихо відповіла Олександра. – Вибач, тату, але ми підемо. Ходім, Ваню.

Вони попрямували до господи.

“Ич, бісова донька, до комсомолу її рекомендував... Вилита Марія”.

Марію, дружину свою, Ничипір любив. Любив скупючо чоловічою любов’ю, в якій мало романтики, але багато вірності. Причарувала його у далекому сорок шостому, розгледівши у мовчазному, ще молодому, та вже сивому, битому війною і долею фронтовикові, добре, хоча й змучене, серце. Принесла спокій і щастя в його дім, лише одного не змогла – примирити з Кайданенком.

Уже скоро десять років, як відніс її на кладовище. Та не було жодного дня, коли б не вертав думками до неї, не шитав її поради та згоди. З їхньої любові народилися дві доньки. Старшенька Олена – мовчазна і сором’язлива, схожа на батька і вродою, і вдачею. Так і не поїхала до міста... На фермі працює. Є своя сім’я, своя оселя.

Ничипір узяв відра, почав збирати накопану картоплю. Родина Карпенків віддавна жила у Стасівці. Карпенки любили і вміли працювати. До революції мали трохи землі, якої вистачало, щоб прогодуватися. Батько Ничипора воював у чотирнадцятому, з війська звільнила революція. До нової влади ставився прихильно, але до комуні не вступав. Коли зайшлося про колгосп – вступати відмовився. Ничипір і досі пам’ятає – батько сказав тоді Матвію Садовому:

“Лячно якось іти до колгоспу. Ти ж подивися: там жодного путнього хазяїна нема. Кайданенки, Степаненки, Крамарі – самі голодранці! Лячно їм землю віддавати”.

Порішили почекати, пригледітись. Не вступило до колгоспу дев'ять сімей. Ото й пішло Стасівкою гуляти, як тавро: “дев'ятка”. І хоч ніколи вони не кучкувалися, Ничипір не забуде, як сказав молодий працівник НКВС старому Кайданенку: “Підпишеш, що бачив, як збиралися члени оцієї ворожої організації”.

Щоправда, Ничипір не знає, чи підписав Кайданенко отого протокола, чи ні, та невдовзі їх розкуркулили.

Було тоді йому п'ятнадцять. Наче зараз бачить той зимовий ранок двадцять дев'ятого. Дев'ятеро саней, діти, жінки, клунки, військові в темно-синіх кашкетах. Плач, прокльони. Коротка команда – і валка рушила. Окрім військових, їх супроводжували активісти комсомольського осередку. До станції – пість верст. Карпенки їхали останніми. Слідом на колгоспних конях – Василь Кайданенко і Олекса Карий. Старий Карпенко, коли в'їхали до лісу, сказав конвоїрам:

– Пустіть, хлопці, жінку з дочкою, хай на хутір до батьків їдуть. Мала у мене хвора...

Олекса зніяковіло глянув на Василя:

– Мо', хай іде...

– Розмовляти з ворогами заборонено! Поганяй краще...

– Ти що, які ми вороги, Василю? – сплюнув батько і знову замовк – уже до самої станції.

“Вороги... вороги... – хутко забилося Ничипорове серце. – Бачиш, Василю, ти сам записав мене у вороги. Чому ж маю тебе прощати?” Ничипір намагався виплутатись із отих страшних тенет пам'яті. Йому не хотілося повертатися туди – у беззаконня, смерть і голод, але це було не в його силах.

“Що маю я тобі прощати, Василю? – важкою брилою впала на душу думка. – Смерть малої сестри в нетопленій

теплушці на четвертий день після того, як Кайданенко покидав у вагон їхні злиденні клунки? Чи батькову смерть – на одній із станцій вискочив по воду для змученої матері, бо не випросив ковток у конвою, зате одразу випросив куклю, як тільки-но ступив на землю...”

Великі, чорні від роботи руки Ничипора міцно стиснули заступа. Уже не копав, стояв застиглий посеред городу, не в змозі відігнати чорне вороння думок, що обсіли його.

Мати згасла за тиждень після батькової смерті. Мертвою ще півтори доби тряслася в арештантському вагоні, поки забрали її тіло. Не зглянулися ні на його, ні на брата Максима благання, щоб дозволили самим поховати.

Брата не стало вже там... На етапі до їхньої колонії влилися гурт кримінальних злочинців. Господи, яка наруга чинилася: грабунки, побої... Максим якось не втримався, заїхав кривдникові в пику. Заводів витягли з колонії. А на ранок знайшли їхнього Максима з перерізаним горлом...

Отоді й затерпла його душа, завіяли її думи-завірхоги, памороззю вкрили ще юні скроні. І вже ніякі гучні слова про світле майбутнє народу, про честь, розум і совість не змогли розтопити оту вковану в лід серця людську Правду. І лише всенародне горе останньої війни та пекельна січа з ворогом трохи відхукали душу від тієї образи.

Горіло серце...

А сонце щедро обливало землю промінням, купаючи в ньому і хати, і дерева, і квіти, і оцю застиглу посеред городу постать.

– Тату, ми пішли... – пролунало з двору. Доччин голос повернув його до дійсності.

“Ет, час вже перепочити”, – подумки звернувся сам до себе і попрямував до хати.

У кімнаті було прохолодно, а, можливо, це лише так здавалося після спекоти. Захотілося вмитися. Проте рушника на звичному місці не було.

“От клята дівка, уже кудись запроторила”, – незлобиво лайнувся, відчиняючи дверцята шафи. Узяв випрасувану полотнину, та щось брязнуло об підлогу.

Під ногами лежали нагороди. Не любив Ничипір хизуватися ними. Не завів собі святкового костюма, де б вони умостилися рівненьким рядком. Тому й вишила Марія цього рушника. На День Перемоги розкладав Ничипір на ньому нагороди, поминав бойових побратимів, свою таку не просту молодість, а потім знову клали рушника до шафи, де і вінчав він їхній небагатий достаток.

Ничипір схилився. Своїми, ще невмигтими від роботи руками, став збирати нагороди. “За відвагу” – перша, заробив її ще в штрафному батальйоні, водночас із осколком у груди. Нахлинули спогади...

Табір... Звістка про війну. Заява з проханням надати можливість змити свою провину кров'ю. Пролив її достатньо...

А ось “За оборону Москви”. І він був отією невеличкою цеглинкою із вселюдського муру, що затулив собою і Кремль, і Москву, і Росію, і всю землю...

З особливим благоговінням Ничипір узяв орден Слави – пам'ять про Дніпровський плацдарм. З їхнього взводу після пекельного бою лишилося серед живих троє...

Він загорнув нагороди в рушник і обережно поклав на місце. Вмився... Але спокій не приходив.

“Ось і стало ще на одного фронтовика менше”, – піймав себе на думці.

Василь Кайданенко пройшов усю війну чесно, від початку до кінця. Про це свідчили і його бойові нагороди, а ще більше рубці та шрами, що рясно всіяли тіло. На день Перемоги третього року по війні приходив до Ничипора в хату, зняковіло зупинився біля порога:

– Зі святом тебе, Ничипоре, – опутивши додолу очі, додав, – Прощення просити прийшов.

– Перед совістю прощення проси, а мого тобі не буде! – відрізав тоді Василеві.

На подвір'ї у Кайданенків тужила музика. Мабуть, уже виносять. “Ничипоре, навіщо ж ти так?” – озвався у серці Маріїн голос. І щось попустило, розтопило Ничипорові серце.

“Донька там, зять... А я ж що – заклятий?”

...Мовчки одягнув чисту сорочку і попрошкував до сусідового подвір'я.

* * *

ЛЕЛЕКИ НЕ ЗРАДЖУЮТЬ

I

Цього року лелеки прилетіли пізно. Дід Матвій, наш сусіда, говорить що отак вони запізнювались весною сорок п'ятого. А мати каже що діду війна й сниться, бо в нього й розмов, що про війну.

А я сучив за лелеками... їхнє гніздо над нашою хатою, видно далеко з поля, аж від самої річки. Тож, повертаючи додому, я завжди шукаю поглядом своїх білокрилих побратимів. А дід Матвій каже, що то не ми їх стрічасмо, а вони нас, бо по доброті людській, по щирому людському серцю знаходять вони рідне гніздо. А ще дід каже, що стрічали вони з війська і батька, і мене... Тільки Миколу, діда мого, не дочекалися. Каже, що як ішов він на війну, то вони так клекотали, немов голосили. А він посміхнувся і сказав тоді сину: “Можливо, я й не повернуся, але напі повернуться...”. З тих пір і чекають у нашій хаті діда. Хоча скільки літ вже пройшло, але все ще чекають...

Того дня батько повернувся з поля рано. Мовчки зайшов до хати і, навіть не вмивши рук, сів до столу. Великі,

чорні від роботи, мозолясті батькові руки лежали на білій скатертині, немов дві грудки землі з поля, яке він сьогодні засіяв. На пооране роками чоло лягли зморшки туги. Деякий час в хаті тривала мовчанка.

– Оце сьогодні Івана Миколайовича бачив, – хрипко почав батько. – Зоотехніка з сусіднього села... Ну той, що з батьком на фронт ішов.

Він запалив цигарку, її вогник затанцював у, здавалось, таких дужих, але водночас затишних руках. Я зрозумів батька. Адже саме оці тремтячі руки півстоліття тому брали листівку із страшною звісткою “пропав безвісти...”. Саме з тих пір і з’явилися на них оті шорсткі мозолі.

Батько глибоко затяг цигарку, деякий час помовчав, а потім видавив:

– Так Миколайович каже, що був оце в Києві, однополчани збиралися. Згадали і про батька мого. А один, начебто, каже: “Жаль Миколу, загинув, а от товариш його Федір – той, що другим номером у нього був, вцілів...”.

Іван Миколайович, спасибі йому, одразу ж розпитувати почав, адресу дістав. Ось...

Батько поклав на скатертину маленький зім’ятий аркуш паперу. Видно було, що він вже не раз розгортав його, перечитуючи, все ще не вірячи в дійсність.

– Я поїду з тобою, – вихопилося у мене. Він мовчки кивнув головою на знак згоди і непоспіхом вийшов з хати. Мати одразу ж заметушилася біля печі, щось примовляючи про дальню дорогу.

Прокинувся я рано. Почуття якоїсь незвіданої тривоги не полишало мене всю ніч. Декілька разів вночі прокидався від важких батькових кроків. А він, здається, так і не лягав.. Надворі вже світало. Швидко одягнувся і вийшов на ганок. Батько сидів на колоді в кінці двору і, схиливши голову, про щось зосереджено думав. Боячись перервати той лег думок, тихо присів поряд. Важка батькова рука лягла на

моє плече і відчуття сили і тепла розійшлося по тілу. Поглянув батьку в обличчя. На ньому крізь складне плетиво зморшок пробивалася давно згасла надія.

Була неділя, але село прокидалося, як завжди, ще затемна. По дворах вже чулася людська мова, брязкання відер, подекуди погуркували мотори. Збиралися на базар. Сусіди знали, що ми з батьком рушаємо в дорогу, і вже зранку на нашому подвір’ї чути було кряхтіння та балачки діда Матвія. Він був приятелем моєму діду, тож вважав себе сьогодні чи не найпотрібнішою людиною. Його поради мали найрізноманітніший характер. Починаючи від того, як треба вітатися з фронтним товаришем, і кінчаючи тим, коли треба з’їсти пироги, які мати поклала нам в кошик. Я вже, мабуть, вп’яте вислуховував, що мій дід був кремезний, що батько дуже схожий на нього, що петлиці на гімнастерці у діда були червоні, а на грудях саяв значок “Ворошиловський стрілець”. І тільки коли ми, як годиться, присіли перед дорогою, він затих і вже якимось зовсім по-старечому сказав: “Хай щастить вам, діти...”.

II

Сонце вже котило на захід, коли ми прибули до невеликого села, яке заблукало в зелені лісу. Смагляві, всюдисущі хлопчаки одразу ж показали нам хату діда Федора. Чистеньке, охайне подвір’я зустріло нас тишею. Хатка стояла, обрамлена віночком чорнобривців, а молодий вишняк створював від шляху своєрідну огорожу, і тільки стара розлога група якимось не вписувалась у загальний пейзаж.

Сінешні двері були відчинені, тож ми увійшли й тихенько постукали. На порозі з’явилася літня людина з білим, як сніг, волоссям. Вона сахнулася:

– Колю, ти живий?!

– Ні... це я, Михайло, син його, – видавив тато. – Скажіть де батько? Металева кружка вже вдруге пішла по ко-

лу... Дід Федір сказав, що то так годиться, коли згадувати тих, хто загинув на війні.

– Ти, Михайле, питасш де батько... – вів Федір Іванович. – Не знаю, чи там я його ховаю. Але серце підказує що там. Отож бо познайомилися ми з ним у жовтні сорок першого. Разом відступали у складі 5-ї армії, що потрапила під Лохвицею в оточення. Бої були жорстокі. За день роти перетворювалися у взводи. Тож звела нас доля у один стрілецький взвод, за один кулемет. Микола за останні дні вже двох напарників втратив. Не встигли по цигарці викурити – знову бій. Так що часу для знайомства, власне, і не було. Нам наказали зайняти оборону біля дороги і не пропустити ворожих мотоциклістів. Діло було гаряче... За боєм незчулися коли нас оточили.

“Патрони!” – гукнув Микола, і я поповз до прикриття, де ще залишалось кілька дисків. Та раптом щось боляче вдарило у плече. Я скотився у траншею, але, здавалося, вже через мить прийшов до тями. Кинув погляд туди, де ще зовсім недавно стріляв кулемет. Та він вже замовк... Тамуючи біль, я підповз до Миколи. Закривавлений, він тихо стогнав. Куля навліг пробила груди. Не знаю, скільки часу минуло доки я дотяг його до траншеї. Розірвав натільну сорочку, зробив перев'язку. Він перев'язав мене. Тут і вирішили дочекатися ночі. Та хіба думали тоді, що вже через годину будемо йти в колоні військовополонених.

Федір Іванович замовк. Ця мовчанка тривала, як мені здалося, довго, але ніхто й гадки не мав втручатися в ті невітні, омیتі кров'ю спогади. Врешті він підвівся, підійшов до вікна і мовив:

– Он бачиш, Михайле, грушу стару? Це все, що лишилося від моєї оселі. Війну пройшов. Все поспішав повернутися. А прийшов... тільки вона і залишилась. Перед самою війною з сином посадили. Дуже любив дерева саджати. Коли грушу цю садив, казав, що перший врожай збере з

неї вже агрономом. Не довелося... Прибув у наше село каральний загін. Зігнали людей на майдан під кулемети. Розповідайте, мовляв, де партизани. Люди мовчали. Тоді заговорили кулемети. А у надвечір'я село запало... Ось і приріс я серцем до цієї землі. Бо в ній, посеред майдану, лежить син мій, і моя дружина, і моя доля...

Він знову замовк. Бо немає нічого важчого в житті, чим стати на сповідь перед Пам'яттю.

– Але це вже було потім. А тоді розповідав я Миколі про сад, який посаджу з сином, коли повернуся. Він мені про своє життя розповів. Отак і підтримували один одного надією на синів. Бо хто вже падав у колоні, то так і лишався лежати, обіймаючи землю, щедро напуваючи її своєю кров'ю.

Нас гнали вже кілька днів. За ці дні й крихти в роті не було. Микола зовсім заслаб. Надвечір підвели до якоїсь ферми. Нашвидкоруч відбудований хлів повинен був прavitи за оселю.

– Федоре, – стиха сказав тоді Микола, – чуєш, Федоре? Коли будуть заганяти в хлів, я тебе відптовхну до дверей, а ти притримай мене за гімнастерку. Так залишимось біля входу, а там ніч покаже.

Все трапилося саме так, як говорив Микола, та коли він відптовхнув мене, я вдарився об одвірок пораним плечем і на мить втратив рівновагу. Та цього було досить, щоб сірий вир солдатських шинелей підхопив Миколу і поніс углиб хліва.

А люди прибували. Ще кілька десятків, потім ще... ще. Сидіти не можна – лише стояти. Так тривало день, два, три. Я не пам'ятаю скільки це тривало. Пам'ятаю лише, що кілька разів втрачав свідомість, але чийсь дужі руки тримали мене, не давали впасти. Коли ж, нарешті, нас вивели і знову вишикували в колону, батька я твого, Михайле, не бачив. Хоча уважно вдивлявся в сірі змарнілі обличчя. Ну от і всі... Всередині приміщення залишилися ті, хто помер від

ран та ті, що вже не могли підвестися. Пролунала команда рушати, а до хліва вскочили поліцаї. Навздогін колоні залунали постріли. Добивали ще живих.

Щось вдарилося об підлогу. То випала з рук батька металева кружка, яку він стискав під час розповіді Федора Івановича. А по щоці повільно скотилася сльоза...

Цього року лелеки прилетіли пізно, але все-таки прилетіли!

* * *

ДУМА ПРО СТЕП

“... і буде син, і буде мати,
і будуть люди на землі”.

Т. Шевченко

А степ марив дощем... Тисячолітній, він жив згадками про минулі битви, людські сльози та радощі, мріями про майбутній хліб. Інколи йому здавалося, що вже ніколи не відчус пахоців ріллі, теплої ніжності зерна, а буде весь вік носити холодну вагу металу, яким його нашпиговано.

Зморшкою по степу проліг битий шлях, що вів кудись у далеке й незвідане, якому назва життя. Він немов кудись біг, поспішав по цьому віковичному простору, але раптом виринався і на хвилю завмирав перед невеликим пагорбом.

Вони йшли мовчки... Йшли навпрошки, не шукаючи дороги. Часом їм здавалося, що йдуть в безмежність, що даремно не взяли провідника із села. Тоді вони шукали поглядом один одного, щоб отримати таку бажану підтримку.

Вони – брати. І степ їм цей не чужий. Перша зустріч з ним відбулась у вересні 41-го. Друга – нині.

Михайло трохи випередив братів. Грайливий вітер куйовдив його посріблене роками волосся, а він ще не міг пові-

рити в дійсність і здавався зовсім безпорадним. Адже він був найстарший серед братів, і коли вони з матінкою вперше йшли цим степом йому було вже сім років. Адже він повинен все пам'ятати... Чому ж блукають вони по цьому степу, який усі ці роки зберігав їхню синівську любов?

Михайло поглянув на братів. Степан ішов, схиливши голову, полинувши думками у минуле. І був зараз не статечним полковником, а п'ятирічним хлопчиком, який, вчепившись за мамин клунок, дріботів по степу босими ноженятами...

Михайло запалив. Він ковтав сині хмари диму, які відносили його до подій цих останніх днів. Саме оцей всюдишущий Степан, так схожий на татка, пізнав в одній з газет батька на фотокартці, яку мама поклала до маленького “Кобзарика” і взяла з собою, коли евакуювалися з міста. Ще в газеті була адреса... Прохали відгукнутися.

Соколами злетілись брати в цей край, хоча знали: нема їхньої неньки. Самі ж колись маленькими рученятами кидали жменьки землі на горбик, що виріс серед степу. А за слізьми не запитали ні назви села, в яке їх потім привезли, ні переїзду, з якого вивозили до дитбудинку.

Від батька залишилися дві медалі та лист з далекої Болгарії, в якому повідомлялось про те, що лежить батько в братській могилі під Софією. Мати ж залишилась у їхніх серцях вічною тугою. Тож сплелися їх життєві шляхи в один, що вів сюди, в степ.

Зітхнув Юрко... Наймолодший, він обличчям був схожий на маму. Тоді його маленького мама несла на руках: ще й ходити не вмів.

Кроки стали раптом легкими, і Михайло за думками не одразу зрозумів, що сталося.

Шлях!.. Старий битий шлях! Перехопило подих. Зупинився. І ожив у Михайлових очах степ... Загуб від сотень людських голосів. Заскрипіли по дорозі на Схід вози, і ма-

ма, ще зовсім молода, з клунком на лікті, за який тримався Степан, і маленький Юрасик на руках. А він, Михайло, йде за возом, де лежать їхні валізи. Йому хочеться пити...

Раптом: “Повітря!”. І відгукнувся степ вибухами, кулеметною тріскотною та зойками. А мати ластівкою кинулась до синів, вмить поклала їх на землю та й прикрила собою...

Він пручався, він все розумів, він хотів, щоб мама жила завжди. Вона ж обхопила всіх трьох міцно, притискала до землі, немов доручаючи їй життя дітей.

Навколо вирувало. Степ ладен був прийняти на себе всі рани, лише б не приймати людей. А вона все примовляла: “Не можна так... Це ж діти!..”.

Раптом зойкнула і затихла, увібравши в себе осколки, що летіли в її дітей.

Потім усе віцухло. Михайло з Степанком плакали, а Юрась бавився маминою хустиною...

Всі троє, застигши у мовчанні, постояли перед могилою, опустили на коліна...

– Здрастуйте, мамо!

Разом із синівськими слізьми на землю впали перші краплі дощу.

* * *

СПОВІДЬ

У місті буюла осінь. Нинішнього року вона була мажорною. В її стоголоссі чулися і молодецький посвист вітру, і заклопотаний шепіт золоточубих кленів, і дріб капітанів, що витанцьовували на асфальті, і останнє прощальне “курли” з-під небес. Золотаву ковдру алеї раз по раз перетрушував вітер та ще дітлахи, які знову й знову жбурляли у небо листя, радіючи цьому саморобному листопаду.

Була неділя... Я поглянув на своїх хлопчаків, які неподалік, досить вправно для свого віку, ганяли м'яча і знову поринув у читання гостросюжетного роману.

Відволік мене голос, що прозвучав поруч:

– То вапі? – промовив літній чоловік, котрий невідомо коли підсів. Він поглядом вказав на моїх хлоп'ят. Щось трагічне читалося в його очах.

Я відклав книгу і вже був готовий вступитися за своїх близнят, які так дотепно робили прикросці моїм друзям та знайомим. Певно скоїли щось і цьому чоловіку.

Та він озвався першим:

– Пригадалося... Мої трохи більшими були.

– Онуки, – поцікавився я.

– Сини, – не звертаючи уваги на мою ніяковість, відповів чоловік. – Вони теж тут, – і кивнув на гранітний монумент, що височів у кінці алеї. Скам'яніла мати притисла до грудей немовля, в останньому пориві намагався зупинити смерть.

“Мешканцям міста, що загинули у часи німецько-фашистської окупації”. Його січене роками обличчя зблідло, а очі сховалися за тремтячими пальцями, які намагалися зігнати сльозу, що набігла.

Говорять, що людина одинока у своєму горі. Це не так. Біль останньої війни вже давно став загальним. Він болить в кожному з нас. І в тих, хто її спізнав, і в тих, до кого вона перейшла у спадок. Батьковими медалями та похоронкою, та ще посмішками незаних дідів-ровесників з пожовклих від часу фотокарток сімейних альбомів.

Вже кілька годин сидимо ми з Олексієм Івановичем. Він розповідає... Інколи ця розповідь надовго переривається. Болять незгосні рани його серця. Я відчуваю цей біль, адже я теж батько.

– Восени сорок другого, коли дізналися, що у місті поліція та гестапо заарештовують сім'ї активістів, партизан,

вирішили ми відбити полонених за містом, у яру, куди водили на розстріл. Не знаю, як німці про це дізналися, та вирішили вони вчинити розправу в самому центрі міста, на іподромі. Вже й ями викопали. Загоном туди не прорватися. Тож вирішили зробити це невеликою групою, під виглядом поліцаїв. І якщо не буде змоги зашкодити розстрілу, то хоча б запам'ятати обличчя катів, щоб не минули вони кари. Я був єдиним у п'ятірці, хто знав місто. Воно – моє дитинство, моя юність, моя батьківщина. Ми поспішали. Але колону приречених наздогнали вже майже біля місця страти. В чорно-сірому обрамленні ворожих мундирів, під найжаченими дулами автоматів, гурт знедолених жінок та дітей йшов на останню свою Голгофу.

Голос Олексія Івановича зірвався, сльози накопили на очі та зупинити розповідь вже було не сила.

– Колона зупинилася недалеко від мене. І, раптом, я побачив своїх: Олену і хлопчаків. Вона тримала їх, моїх близькоків, на руках: Михайлик та Миколка теж пізнали мене. “Тато!” А дружина... Глянула на поліцейського мундира, потім в очі і міцніше притисла до себе хлоп'ят, щось нашіптуючи їм.

– В загоні вже потім, товариші запевняли мене, що дружина все зрозуміла, що пригорнула до себе дітей з єдиною метою, аби не видали батька. А мене думка вогнем вдень і вночі пече: “А раптом повірила, що ворог. Адже не врятував...”.

Замовк. А потім:

– Світ перевернувся в очах. Колона рушила до ями. Гукнув... Вихопив наган. Та хтось із своїх повис на руці, відтягли, заштовхнули до чийогось двору... Перегук кулеметів розірвав на шмаття тільки моїх дітей... І мою долю. Отак і приходять вони у сни...

На гранітну брилу лягло два букетики золотого кленового листу, зібраного моїми хлопчачками для мами. Вітер роз-

горнув ті маленькі долоньки дерева, і вони затріпотіли, прощаючись

* * *

ПАНАСЕНКО

Літо вже вдарило в литаври. Приміський мчав через серпень, залишаючи за вікнами смугастожовті покривала скопчених хлібів, буйночубу зелень лісу, зрідка біляві остріви навколишніх сіл.

У вагоні було гамірно. В перестук коліс вліталися бадьорі голоси чоловіків, що жваво обговорювали останній футбольний тур, ніжно дзюрчав голосок русявої сусідки. Букетики дзвіночків-голосочків діглахів розквітали то тут, то там по всьому вагону. Літні чоловіки гаяли час в розмовах про політику, тоді як їх сивочолих подруг більше хвилювали ціни на міських базарах. Отож, вагон жив своїм звичайним життям. Зате нетрадиційно жив тамбур. Вже перед самою відправкою з вузлової станції до нього впурхнула зграйка дівчат-студенток. Невдовзі до них приєднався юнак з магнітофоном, а потім ще кілька хлопців. І тільки хрипливатий голос з динаміка повідомив про те, що двері зачиняються, як з тамбура вдарила музика. Щоправда, за кілька хвилин вона вже увійшла в рамки дозволеного. А ще через трохи крізь скляний екран дверей ми спостерігали, як юнаки, говорячи їхньою мовою, “видавали на біс” найпластичніші елементи брейк-дансу.

– О, чорти, дають! – усміхнувся в сиві вуса Петро Максимович, мій сусіда зліва. – Якби ми років ну ще хоча б тридцять тому почали отак танцювати, не сумнівайтесь, забрали б до лікарні.

– Всьому свій час, – сійнула синявою очей русява сусідка. – А чи давно забороняли танцювати танго, фокстрот?

Та й сам король танців, вальс, свого часу зазнав утисків.

– Що не кажіть, а це краще за отой швейк, – втрутилася у розмову бабуся, що поверталася від онука, у якого няньчила дитя.

– Бабусю, Швейк – то бравий вояк з книжки чеського письменника Ярослава Гашека, а танець називається шейк, – виправила її дівчина, обдарувавши доброзичливим поглядом.

– Може й так, дочко, – згодилась стара. – Тільки ж дуже він гучний. Коли на Катрин день народження (це дружина онука) її колеги почали танцювати, так от вам хрест, думала, підлога під ними провалиться і на другий поверх упадуть.

– Ото вона вся така молодь, – втрутилась тітонька з сусідньої лави.

– До танців гаразд, а до роботи...

– Що ви заладили: молодь та молодь! Хороша у нас молодь! – обізвав її Петро Максимович. – Чи не так, синку?

Він звернувся до юнака у військовій формі. Але той вже перебував у полоні танцю, споглядаючи його з неприхованою цікавістю і тому, напевне, не почув запитання. І лише, коли відчув на собі погляди присутніх, зникло відпові:

– А я, певно, так вже не зумію? Піду перекурую... Воно зблизька видніше.

– Ходи, ходи, – дружньо посміхнувся Петро Максимович, а потім до нас, – а ви молодь, молодь... Та з такою молоддю не лише в розвідку – на Марс сміливо можна. А що весела... Так вона завжди такою була.

А поїзд мчав, долаючи кілометри, розтинаючи собою серпневий ранок.

Раптом музика в тамбурі обірвалася. І одразу перестук коліс став ніби суворішим. Мимоволі погляди багатьох пасажирів звернулися до скляного екрану дверей. Там, скинувши посмішки з облич, притихли дівчата, а хлопці, якимсь

поспіхом, шукали в кишнях дрібні гроші. Серед гурту стягла людина з протягнутою рукою. І одразу ж немов морозом сипонуло по веселому серпневому ранку. На мить здалося, що електровоз мчить не вперед, а котить кудись назад через роки, у нестатки, у голод, у війну. Вона увійшла в долю народу невичерпним болем серця, знівченими долями. Тому й сьогодні найтрагічніші картини людського буття посднують з війною.

Ось він зайшов до вагону. Іде мовчки, простягнувши до людей картуз, в який падають, дзенькаючи, монети. Сиве сколошмачене волосся ще більше підкреслює блідість обличчя. Борода частково прикриває комір давно непраної сорочки, що видніється з-під старого виношеного плаща. Дивно, на вулиці спека, а він не розстебнув жодного гудзика на плащі.

Намагаюсь перехопити його погляд, можливо очі промовлять, відкриють завісу цієї долі. Але він не піднімає очей, ховаючи їх за сивим верболозом брів. Підходить до нас...

Дістаючи гаманця, я ненароком поглянув на свого сусіду. Той зосереджено вдивлявся у чоловіка, силкуючись щось пригадати.

Монети впали до протягнутого картуза. Жебрак щось промимрив схоже на подяку і вже збирався відійти.

– Панасенко! – раптом вигукнув сусіда. – Постривай, Панасенко!

Немов розрядом електричного струму вдарило незнайомця. Він сахнувся, зіщулився і, не повертаючи голови, завмер.

– Панасенко! Оце зустріч! Немов у кінофільмі...– вів далі Петро Максимович. – Чи мо' не впізнав мене? Це ж я, Петро Громовий!

Жебрак повернув голову і почав пильно вдивлятись в обличчя мого сусіда.

– Та чого ти мене обдивляєшся, як дівку перед сватанням? – в голосі Петра Максимовича задзвенів метал. – Впізнаєш? Так ось же твоя помітка...

Громовий повернув до незнайомця лівий висок, який перетинав, глибокий, аж до самого вуха шрам.

– Пам'ятаєш, як ти прикладом мене пригостив, коли я намагався військовополоненим у колону хліба передати? Ще й добити обіцяв.

Очі незнайомця злякано забігали, але він опанував себе і вимушено посміхнувся.

– Петре, добридень, земляче! Ну, нарешті, пізнав. Змінив тебе час... Та й мене не обійшов. Дивуюсь навіть, як ти пізнав?

– Знаю, що хочеш, щоб тебе не пізнавали. Та я тебе, Іудо, під будь-якою маскою знайду! – в очах Громового горіла лють. – Скільки вже ти часу турбуєш мою пам'ять. Хочу тебе, поганця, забути, а не можу. Сестру мою як до Німеччини гнав? Думав я не бачу, нема мене! А я після твого гостинця з перев'язаною головою на горішці лежав, все чув. Чув, як молила тебе моя мати відпустити Ганю. А ти її чоботом відштовхнув, бачив я, як вона босоніж бігла за тобою сніжними заметами. Намагалася вблагати. Шкода, зброя тоді не мав, а то не відбулася б наша сьогодні зустріч. Не повернулася вже додому моя сестра. Чи думаєш забув, як ти стару Крамариху із сімома онуками на мороз вигнав без одягу, щоб заїжджим офіцерам було де переночувати. А чи бачив ти тоді, погань така, як стара пригорчала малят до себе віддаючи своє тепло? Вона решту свого життя жодного дня вже не знімала фуфайки, навіть у Петрівку. Бо дітей тоді врятувала, а розсудок ні... Ти хочеш, щоб це я забув?! Чи те, як ти послужливо підносив німецькому коменданту запальничку під цигарку, від якої потім запалала хата вчителя Бондаря разом з дружиною та малими дітьми.

– Я нікого не вбивав! – верескливо вигукнув Панасенко.

– Не вбивав! Це доведено слідством. А за те, що служив їм, я своє відсилав. Десять років у Сибіру ліс рубав. Ось довідка, і паспорт у мене такий же як твій.

Він квапливо почав витягувати із потасмних кишень плаща якісь довідки, протягуючи їх Громову. Але той стояв нерухомо і дивився своїм важким поглядом Панасенку в очі.

– Не вбивав, кажеш. Можливо і не розстрілював... Хоча мертві, як відомо, не скажуть. Але вбивав... Людину в собі вбив, Батьківщину для себе вбив, намагався вбити віру людей у нашу перемогу. Але не вийшло.

Від слів цих Панасенко зникнув, але потім забелькотів виправдовуючись:

– Молодим тоді ще був. Смерті боявся. Хіба ж у вісімнадцять років хочеться помирати!

– А тим хлопцям, військовополоненим, яким я хліба хотів дати, а ти не дозволив, хіба більше було? Хіба вони жити не хотіли?!

– Та хіба ж я виправдовуюсь, – примирливо почав Панасенко, – Те, що було, з пам'яті не викинеш... Чи ти думаєш, що в мене життя – мед? Чи знаєш ти, що значить лягати і прокидатись напівголодним? Не рік, не два, а десятки років. Чи знаєш ти, як важко тікати від людей? Після війни відсиджував, вірніше, відпрацьовував свій гріх. Потім поїхав подалі від своїх країв. Ховався, бо не було б мені життя на батьківщині. Влаштувався робити, та більше як два роки на одному місці не затримувався. Лишень дізнаються хто такий, – немов муром відгороджуються від мене люди. Хіба тут вживеш? Сім'єю так і не обзавівся. Навіщо жінці та дітям долю калічити. А ти кажеш життя... Та хіба ж це життя?

– Виходить, як ти його змолоду не рятував, а таки все одно втратив, – вимушено посміхнувся Громовий. – їсти, кажеш, хочеш? Сідай, їж. Донька на дорогу пирогів поклала.

Громовий розкрив валізку, вийняв загорнуті в хустину пиріжки, протягнув їх Панасенку. Той взяв, кивнув голо-

вою на знак подяки і попрямував із вагона. Та через кілька кроків зупинився, повернув до Громого старече обличчя, промовив:

– Зневірився я, Петре, у людському прощенні. Навіть молоді, які війну лише в кіно бачили, і ті як на ворога дивляться. А як же хочеться хоча б краплю людського жалю... Ось чого і пішов з протягнутою рукою.

– Протягуй руку до людей, Панасенко, – спокійно мовив Громовий. – Протягуй! На кусень хліба вони тобі подадуть, але вже ніколи не потиснуть руки. Бо не змити багнюку зради тобі ніколи. І не відсидів ти свій строк, а продовжуєш сидіти.

А поїзд мчав через серпень, поїзд мчав життям.

ЗУСТРІЧ

Тимофій Черета повертався з війська, як і всі солдати, – без повідомлень, телеграм, листів з обіцянками на повернення. Та й які там можуть бути обіцянки... Солдат є солдат і не він визначає строки своєї служби. От взяти хоча б Тимофія. Не дивлячись, що на новенькому парадному кітелі тісним рядочком виблискують значки, які свідчать про його військові відзнаки, а погони посміхаються сонцю золотавими сержантськими нашивками, все ж він, Тимко, так і не був у такій бажаній для нього відпустці. Кордон не відпустив. Та думками вдома бував майже кожного дня. Мабуть, ніде так не відчуваєш туги за рідною землею, як за її межами, або ж на самому її рубежі. Кожного разу, вирушаючи на захист кордону, він знав, що десь там, за його плечима, знаходиться білочубе від весняних вишень рідне село, сільчани, його Надійка...

Ні, про неї краще не думати. Ні тепер, ні потім – ніколи. І так занадто багато часу забрала вона у коротких солдатсь-

ких снах. Якомога швидше забути її, викинути геть з пам'яті.

Тимофій відсахнувся від вагонного вікна, наляканий небажаною для нього думкою, вийшов у тамбур і запалив. Тепловож мчав його через ніч додому, мчав до вокзалу, з якого два роки тому випроводжали його на службу батько, мама, друзі, Надійка. Як кумедно, напевне, було тоді дивитися на нього – нескладного, підстриженого, з великим букетом квітів, який йому подарувала Надійка на пероні. Вона твердила, що квіти – візитна картка кохання. І дуже раділа тим різнобарвним, зібраним з усіх сусідських квітників букетам, які він невміло складав і дарував їй. А в останній перед розлукою день вона вперше сама подарувала йому квіти. Хлопці того ж дня нарекли його “Тимохою – юнатою”, а новий його приятель Юрко, з яким познайомилися у військкоматі, сказав: “Знаєш, Тимко, з цими квітами ти більше схожий на естрадну зірку, аніж солдата”. Та все одно він не полишив букета, аж поки той не зав'яв.

“Візитна картка кохання... А чи є воно, оте кохання?” – Тимко зло висмикнув з губ недопалену цигарку і кинув у відчинене вікно. Зірничкою блиснув її вогник і хутко зник.

“Отак і кохання, – юрмилися у Тимковій голові думки, – спалахне на якусь мить і зникне. А люди потім живуть все життя спогадами. Або ж вигадують химерні історії про його вічність, щоб заспокоїти себе”.

Він знову запалив. Цигарка, здавалось, заспокоїла. “Зрештою, чого ти бідкаєшся, сержанте? – подумки звернувся сам до себе. – Що власне сталося? Протягом двох років надсилала тобі Надійка теплі, щирі листи. Та ось прийшов єдиний, чужий, від невідомої тобі людини, точніше, від людини, яка не захотіла навіть назвати себе, а ти йому повірив... Повірив у зраду... Чом же не можеш повірити у любов?”

Отак у роздумах і пройшла остання перед домівкою

Тимкова ніч, а разом і дванадцята ніч з того часу, коли він отримав отого злополучного листа, який пропікав йому кишеню на грудях, палив у саме серце... Та позбавитись його не вистачало сили.

Перон зустрів Тимка людським стоголоссям... Він вдома! Веселе збудження охопило його. Мерщій до зупинки приміського автобуса. За півгодини він стане перед вікнами батьківської домівки!

Була неділя. Базарний день. Автобус був вже вцент заповнений, коли Тимофій побачив невисоку літню жінку в білій хустинці з невеликим букетиком у руках. Саме цей букетик і привернув Тимкову увагу. Кілька разів вона пробувала втиснутись в автобус і кожного разу марно. Виходячи, вибирала з букета зламані голівки квіток і сумно поглядала на автобуса, втрачаючи надію поїхати.

Нарешті оголосили відправку за їхнім маршрутом. Жінка знову несміливо піднялася на сходинку, але дебелий розовоцокий чолов'яга з великими валізами зумисне зіпхнув її ліктем. Тимкове серце вибухнуло обуренням... Подався до виходу. Наступав на чийсь ноги, валізи, вибачався, мовчки сприймав на свою адресу лайки, що линули услід. Зрештою дістався дверей і вийшов з автобуса.

– Ходімте, я допоможу вам сісти, – промовив, звертаючись до жінки.

– А хіба це можливо? – і в очах сяйнула надія.

– Спробуємо...

Тимко плечем натиснув на чолов'ягу з валізами, той не поступався, але, відчувши міць загартованих солдатських м'язів, зрештою здався. Жінка втиснулася до автобуса.

– Дякую вам. Без вашої допомоги я б не поїхала. Шкода лише, що квіти поламала, зовсім мало лишилося.

– А квіти кому? – вихопилося у Тимка.

– Олексію... Коханому мосму...

Тимко скам'янів вражений. Срібло волосся вибивалося

з-під хустини. Плетиво зморщок на чолі. І по-дівочому ясні голубі очі, що дивляться так довірливо.

– Він любив ромашки. Вони росли на луках біля нашого села. Пам'ятаю, подарував мені на випускний вечір величезний ромашковий букет. А наступного дня розпочалася війна... І дарувала квіти йому вже я, проводжаючи на фронт. Нам було тоді по сімнадцять... Його вбили в першому ж бою, недалеко звідси, за якихось п'ятдесят кілометрів від домівки. Везу оце йому наші квіти.

– Пробачте, ви так і не вийшли заміж? – ніяковіючи запитав Тимко.

– Не змогла його забути... Та й хіба лишень я одна? Скільки нас, солдатських наречених, лишилося. Хіба порахуєш. Така вже наша любов...

Автобус загальмував. Тимку було час виходити.

– Візьміть. На щастя, – жінка простягнула йому кілька квіток. – Хай міцною буде і ваша любов.

З дитинства знайомою стежкою піднявся він на Чумачу гору. Зупинився. Перехопило подих. Внизу лежало рідне село. Поглядом відшукав батьківську оселю, а трохи далі – Надійчин дім. “Хай міцною буде ваша любов!” – не полипали його слова. Дістав з кишені листа, підпалив, і не дивлячись, як він горітиме, збіг вниз, притискаючи до грудей квіти.

* * *

ЗОНА

Віктор Сергієнко був роздратований... “Погано сьогодні у нас вийшло, – подумки повертався до подій останніх годин. – Полаялися казна за що... Бач, не зрозумів він “неповторної краси природи”, – зло процитував слова Оксани. – Та яка тут краса? Річка, скелі та ще безкраї ліси з обох бере-

гів. Теж мені знайшла Швейцарію. Ще й до всього ж “бовдуром” обізвала...”.

Варто сказати, що Віктор належав до тієї частини “золотої молоді”, в житті якої все йшло планомірно. Без підйомів і падінь, без будь-яких зигзагів долі. Отак: своєчасно народився, нишком охрестили, дитсадок, школа, вуз... Усе своєю чергою, все як у всіх. Щоправда, він інколи замислювався, чому саме так? Та не знайшовши відповіді, облишав ці думки.

Батьки вже давно втратили ключик від душі юнака, а тому його сімейні відносини базувалися, як то кажуть дипломати, на рівні добросусідства та довгострокової фінансової підтримки.

Власне Віктор і сам не знав, що йому потрібно в оцьому житті. Йому було байдуже.

“А я теж добрий. Замість того, щоб образитись і залишитися біля намета, почав характер показувати, до лісу подався... Чарльз Гарольд сопливий! Чекай, так вона все кине і побіжить за тобою”.

Вже близько двох годин Віктор брів незнайомим лісом наодинці з думками.

Він не був бездарою. В школі навчався добре. По її закінченні вступив до інституту... Інколи в ньому прокидалась цікавість до буття. Вперше, коли на спір переплив Дніпро. Потім, коли стрибнув з парашутом. Не боягуз! На тому і заспокоїв себе.

А це ось надумав романтики пошукати у Карелії, мандруючи байдаркою її чисельними річками та озерами. Власне можна було б обійтись і без романтики, та подалася у цю подорож Оксана, його останнє захоплення...

“Чи мо’ я з дуру закохався? Цього лишень не вистачало... – Віктор зупинився, перериваючи свій лет думок, нахилившись зрізав гриб. Обережно поклав його до пакета, що був майже наповненим. – Добре що хоч пакет у кишені

завалювся, назбираю грибів, буде чим перед хлопцями виправдатись”. Годинник показував пів на восьму. Та довкола було видко. Закінчувався липень. Час білих ночей.

“А чому власне білих? – куйовдилося у голові. – Скоріше сивих. Посивіле літо хилиться до осені... Тьфу, віршоманія починається. Цього лишень бракувало”. Поодиноких поетичних сплесків своєї душі Віктор боявся. Проте вони жили в ньому. Інколи нагадували про себе гострим відчуттям самотності, щемом в серці, та ще думкою, яка сиротливо проходила серед ватаги інших, більш простих, необтяжених життям думок.

“Ось і ще одне літо покотилося у минуле...”, – встиг подумати Сергієнко і завмер: у кількох метрах від нього, на невеликому пагорбі, закутана у зелену ковдру молодих ялин, стояла вишка. Звичайна сторожова вишка, часто бачена Віктором у призабутих вже фільмах дитинства, а ще в останніх телевізійних хроніках про репресії та Сталіна.

Сипонуло морозом по серцю... Ні, Сергієнко не боявся. Там, вдома, йому навіть набридли усі ці розмови про геноцид та репресії. Розумом він усвідомлював, що це страшне лихо і несправедливість у відношенні до людства, проте серце його лишалося спокійним. Нинішній ажіотаж навколо особи Сталіна його мало турбував, їх родину обійшло лихо, а тому і для Віктора, і для його батьків все це було чужим і далеким.

“Оце влип, – пронеслося у голові. – Не вистачало тільки зустрічі з минулим”. А згодом: “Проте, коли вже прийшов – слід глянути...”.

Підійшов до вишки. Так, це була зона. І хоча молодий ліс, який виріс між розвалинами бараків, свідчив про те, що нею вже давно не користувалися, від того на душі у Віктора не ставало спокійніше. Та все ж пішов далі. На поваленій часом вежі побачив зчорнілу від років та негоди металеву п’ятикутну зірку.

“Зона таки наша, – сьйнула здогадка. – А чия ж іще. Німці свої табори у таку глухомань не закидали. Будували все більше неподалік залізниці або ж шляхів. А тут на сотню кілометрів ліси”.

Зупинився біля розваленого бараку. “А чому це ти власне зрадив? Що з того, що вона наша? Та тут своїх же людей знищували!”

Йому стало моторошно. Захотілося якомога швидше покинути це кляте місце, повернутися до людей, до вогнища, до гітари... До життя! Поспіхом повернув до вишки. “Стати до табору спиною і вперед!” – скомандував Сергієнко і хутко подався лісом. Яке ж було його здивування, коли десь через півгодини під ногами у нього зачавкало болото.

“Звідки воно взялося? Я ж ним не йшов, – спантеличено подумав Віктор. – Невже забував? Стій! Болотом наодинці не можна”.

Стривожений повернув назад. На зону вийшов безпомилково. Зупинився біля вишки, перевів подих.

“Як же це сталося? – вже вголос запитав сам себе. – Я ж пам’ятаю, заходив з цього боку”. Вперше захотілося запалити. “А мо’ ти помилився? – обсіли думки сумніву. – Мало що примариться при такій несподіванці?”

“Ну що ж, – сказав зумисне для себе голосно. – Підемо в інший бік!” І помандрував у протилежну від вишки сторону. Та вже за якусь годину Сергієнко знову стояв біля вишки. Знесилений, брудний від болотної твані. В голові вирувало: “Та як же це так? Невже оце кляте болото оточує зону?” А згодом вже спокійніше: “Не панікуй, Вікторе. Два напрями ти вже перевірів, то лишилося ще два. Один з них обов’язково виведе до річки”. Але спокій не приходив...

Підвівся і вже якось зовсім безтямно рушив у третьому від вишки напрямку. Скільки йшов, не запам’ятав. Зупини-

вся від далекого шуму. “Що це? Річка? Не схоже. Ліс старий сосновий. А біля річки був березовий. То виходить... там далі шумить ліс”. Пригадав карту. Синя стрічка річки краяла багаточисельні квадрати лісу. Він зримо уявив себе посеред цього багатокілометрового царства зелені.

“Далі йти не можна. Якщо піду від зони і згублю її, втратиться єдина ниточка, яка зв’язує мене із моїм сучасним життям. Рано чи пізно, шукаючи мене, хлопці вийдуть на неї. Та, зрештою, хтось же знає про її існування”. Витер спітніле чоло.

“Той хто про неї знав, залишився в ній назавжди, – промайнула зла думка. – Ех ти, а ще й кепкував над зайждженою тематикою наших журналів. А виявляється ми мізерно мало знаємо про їхнє життя”.

Зібравши лишок сил, побіг назад. Зупинився лише тоді, коли через сиві пасма ночі побачив силуети напівзруйнованих бараків. Сили лишили його. Ліг, притулившись щокочою до свіжозелених пагінців чорниці, що весело розбіглася по всій зоні.

Снав, здавалося, лише кілька хвилин, а потім зона ожила. Чи може то ожила його розбурхана фантазія...

До нього підходили люди. Дивно, раніше нікого з них він не знав. Підходили з посмішками, заспокоювали. А один військовий, без портупеї і з обідраними петлицями, навіть запропонував йому цигарку. Чому вони одягнені по-різному? Одні в косоворотках, інші в гімнастерках, у вишиванках, дехто в костюмах та білих сорочках, але без галстуків... У всіх такі симпатичні обличчя. Чекай, де ж він бачив оцього військового? Так, пригадав – на сторінках “Огонька”! Було фото і стаття про 37-й рік. Треба ж йому сказати...

Віктор прокинувся від сонця. Воно пестило його щочоку. На годиннику була сьома ранку. Сів, оглянув галявину на якій ночував. неподалік чорна похмурість напівзруйнованих будівель уже не лякала. Біля черевика угледів невели-

кий металевий прямокутник. Підняв. Долонею почав терти зеленаво-чорну плісняву металу. Почали проглядатися вибиті цвяхом цифри – № 613. Глянув і страшна здогадка різонула серце. Він на кладовищі. “Кладовище в кількох десятках метрів від бараків. Виходить, навіть мертвою людиною продовжувала знаходитись у зоні. А живі дивились і чекали свого часу...”

Віктор підвівся на ноги. Спокійний, врівноважений. Де й подівся вчорашній страх. Він відчув себе частинкою оцієї зони. Впустив до свого серця тих людей, які прийшли вночі у його сон. Якщо то був сон... Він був з ними. Дихав їхньою Правдою. А тому, він на їхньому боці барикади. І його вже не зламати.

Впевнено попрямував на схід, туди, звідки піднялося сонце. У єдиному ще незвіданому напрямку. Він відвернув від ще вчора рятівної вишки, не боячись втратити її. Ні болото, ні багатокілометровий мур предковичного лісу вже не могли зупинити його. Цей шлях вів до річки, а значить і до волі. Тоді, в кривавому тридцять сьомому, хто прагнув волі, – біг сюди, кидався в холодні води ріки, і, ховаючись за колоди лісосплаву, марив домівкою, коханою, волею. І ні кулеметні кордони, ні смерть не в змозі були лишити людей надії...

Віктор йшов швидко, не ухиляючись від ударів гілля, навпрошки. Йшов, неначе лише він один міг вивести тих, кого стрів сьогодні вночі, до такої бажаної волі. І вже ніяка сила не змогла б повернути його до зони. Долоня міцно стискала табличку № 613.

Річка засріблилася раптово. Сонце розкидало по ній зоринки променів. Краса вирвала його із влади зони.

“Ми тут ще не пропливали, – подумав Віктор. – Тож слід йти супроти течії”.

Йшов берегом непоспіхом, впевнено, так, як повертаються додому після роботи. Кілометрів через п'ять побачив табір. Було тихо. Певно всі вже були у лісі, на пошуках.

І лише над казаном чаклувала одинока дівоча постать. Така бажана і найрідніша. Він зміг би її впізнати посеред сотень інших.

Підійшов:

– А тут й справді красиво...

Дівочі рученята обхопили його плечі.

* * *

ВІВЧАРКА

Придуркувата Надька з'явилась у місті давно. Батько казав, що пам'ятає її ще дівчиною. Звідкіля вона взялася, достеменно ніхто не знає. Одні кажуть, немов би завіз її до нас якийсь солдат, що повертався з фронту. Інші мовлять, що відстала вона в сорок п'ятому від ешелону, який мчав із Заходу. Як би там не було, а живе Надька в нашому місті вже не один десяток літ. Живе собі у старій Приходчихи, яка виглядала чоловіка з фронту, а відтак дочекалася лише чужої долі.

Останні роки Приходчиха вже не вставала. А тому Надька до магазину ходила сама. Вірніше сказати, їздила. Бо це ж була її улюблена справа – проїхати у міському автобусі. Вона вмощувалася біля дверей і віталася з кожним, хто входив до автобуса. Або дослуховувалася до розмови і одразу рекомендувала щось таке, від чого в салоні вибухав сміх. А що з неї візьмеш...

Надьку в місті любили. За що? Певна річ, за відвертість. Бо чесала вона правду-матінку на чому світ стоїть. Так висловлювався наш дільничний інспектор Іван Петрович Вернидуб. А ще додавав, що не бачити йому пенсії, як своїх ушей, через оті клятві Надьчині розмови. Певне, глибоко вріс йому в душу отой щедро дарований роками страх. А та допікала: Хрущову свого часу діставалося за кукурудзя-

ний хліб та черги. Брежневу – за медалі та блат, Горбачову – за красномовність і безсилля. Президентів... А втім, обличчям. Діставалося і йому.

Едя Вітрук, або просто “Ганс”, став справжнім франтом, коли півроку тому придбав чорного шкіряного плаща, крилатого капелюха і вузьку шкіряну краватку, що так вдало підкреслювала свіжу білизну сорочки. Він першим з нас поголив скроні і почав робити манікюр. Хоча й не второпаю – навіщо?

А втім Едя каже, що я “мужлан”. Ще б пак, куди нам до такого “мена”. А особливо, коли він виходить з Шельмою, вівчаркою, яку йому подарували батьки позаторік на день народження. “Ганс” каже, що за вдачею це не собака, а вовчиця.

Отак і існували оці дві людські долі у нашому місті. Існували тихо, не заважаючи одна одній. Існували, як існують тисячі інших долей у цьому світі вселюдської байдужості.

Того вечора “Ганса” я зустрів у міському парку. Осінь вже фарбувала дерева і кидалася каштанами. Едя йшов у всій своїй красі. Проте очі були стривожені і вказували на стан внутрішнього дискомфорту. Шельма, відчуваючи настрій господаря, покійно простувала поряд. На моє вітання Едя відповів стримано:

– Привіт. Що задля своїх віршів вештаєшся?

– А хоча б і так, – відповідаю. – А тебе, певно, Шельма випадково сюди затягнула?

– Ет, сам вийшов заспокоїтись. Повістка з військкомату прийшла. Забирають до війська...

І раптом вибухнув:

– Ну, не хочу, не хочу я служити! Ладен заплатити тим, хто туди йде, чи бажає йти, стільки, скільки буде потрібно, – тільки б відчепилися від мене.

Я посміхнувся і нічого не відповів. В діалог втрутився дощ, а тому ми хутко подалися під захист автобусної зупи-

нки. На наше превелике здивування автобус під’їхав через якусь хвилину. Едя натягнув Шельмі намордника і попрямував до передніх дверей. Я ж хутко заскочив у задні.

У салоні було напівпорожньо. З десяток наполоханих дощем пасажирів тулилися біля вікон. Біля передніх дверей сиділа Надька. Едя, пропустивши кількох громадян, що сходили, повагом увійшов до салону. Шельма знала звичку свого господаря, а тому не поспішала.

– Вечір добрий, молодий чоловіче, – зашебетала Надька.

– Відчепись! – мовив Едя.

– А чому ви такий не ввічливий? – продовжувала вона.

– Не буду ж я перед кожним покидьком розшаркуватись, – процідив Едя і попрямував у салон до вільного місця.

Надька, інтуїтивно відчуваючи на собі образу, піднялася з місця і попрямувала за Едею.

– А чого ви мене ображаєте? Що я вам такого сказала?

– Ви бачили таку паскуду, – завівся Едя. – Чіпляється сама до людей, ще й винним когось робить? Таких як ти відстрілювати треба, і так бруду в країні досить...

– Та мене вже не раз відстрілювали, – на диво спокійно, але якось металеве відповіла Надька, наближаючись до Еді. – Відстрілювали саме такі як ти... в таких же плащах.

Я підняв погляд на Надьчине обличчя. Воно зблідло, очі говорили, що тонкі корінчики глузду обриваються і покидають розум. Певно, це помітив і Едя, бо скрикнув:

– Відійди! Собаку напуцу!

Надька неспіхом наближалася.

– Шельмо, фас!

Собака зірвалася з місця і з риком натягнула повід...

Жінка сахнулася назад, інстинктивно захищаючи обличчя правицею. Від різкого руху рукав старенького пальто сягнув вниз і з сухорлявої блідості руки по світу вдарило тавро: № 101785!

Осінь кидається кашганами, немов востаннє бавиться із юністю. Ідуть до армії хлопці. Едю, напевне, заберуть у прикордонники, разом із Шельмою. А Надьку до лікарні поклали. Кажуть, щось із серцем...

* * *

ЗГАДАЛОСЯ

Згадалося...

Літо марило зорепадами, досягалими яблуками та ще дівчатами... А втім, все це вигадки нашого поета і гітариста Сашка Чорновусенка. Бо дівчатами, зоряними ночами, ще багато чим іншим марили ми, дев'ятеро загублених у зеленому вирі карельських лісів парубків. Минув уже місяць як своїми байдарками ми краями сріблясто-сині простори Суни. А річка, мов бриклива дівка, вражала нас своїм невірноваженим характером. Тихоплинність течії між чисельними озерами, в які вона впадала і з яких витікала, змінювалася на стрімкі потоки на порогах та шиверах. Ми гарцювали на них, немов ковбої на необ'їжджених мустангах під час родео... Спочатку той герць подобався. Долаючи ці перешкоди, ми вважали себе приборкувачами стихії. Але скоро все це набридло, і романтична окриленість нашого походу змінилась на буденність звичайної виснажливої роботи. Наш інструкторський гурт прокладав туристський маршрут. Нам все набридло...

Обридли “спаси” (так ми величали рятівні жилети), “байди”, компаси і мапи. Ми марили зоряними ночами, бо вже обридли білі, якими щедро обдарував нас липень. Марили яблуками, бо забули вранішні пахоці росяного саду і соковиту вагітність досяглої антонівки. Але найбільше ми марили дівчатами... Жодна дівоча посмішка не освятила

нам шлях протягом походу. Єдине селище, яке стрілося на шляху, вражало своєю спустошеністю і якоюсь старечою приреченістю. Кохані ж, які чекали нас на Чернігівщині чи Полтавщині, мовчали, бо власне й не мали куди писати, а тому бачилися ми з ними лише у снах, якщо такі приходили після п'ятдесятикілометрового щоденного вимахування веслами.

– Приїду, всіх перекохаю, – погрожував мій приятель і окраса нашого гурту Микола Зуб. В цього двадцятип'ятирічного велета й справді закохувалися майже всі жінки, які стрічалися у його молодому, буйноцвітному житті.

Згадалося...

Ми сидимо на залізничному вокзалі в Петрозаводську і чекаємо на потяг. Миколи нема, він десь мотається в пошуках квіток. Сашко бриньчить на гітарі. Ми ж гаємо час у спогляданні дівчат, які снують вокзалом.

– Ой, хлопці, тримайте мене. Диви яка іде... Офелія!

Вокзалом величаво йшла білява молодичка з таким же добре доглянутим песиком, охайним і чепурним.

– Болонка, – мрійно зауважив Сашко, неперестаючи перебирати струни гітари.

– Хто? – перепитав наш хронометрист Только, якого одногосно гурт нарік “тормозом” за його флегматичність. Але йому були байдужими всі наші базікання.

– Та пес, кажу, породи болонка... А ти що – про господарку? – огризнувся Сашко. – Ні, вона – принцеса!

– Розмальована лялька, – втрутився у розмову Фіма, який, осідлавши металеву огорожку, вчитувався в останні газетні повідомлення. – Бач, як чоловіка запрягла.

Дійсно, за нею, зігнувшись під вагою валіз, підтопцем поспішав молоденький старший лейтенант.

– На відпочинок виїздить, – режюмував Сашко, – Певно, до Криму.

– Ох, нам би туди...

Його розмірковування перервав Микола, який переможно виплутався з довжелезної черги біля каси:

– Все, хлопці, дістав! Посадка за півгодини... Але ж і черга була, якби не особиста привабливість, то ми, певно, з цього міста не виїхали б і завтра. А так – двічі освідчився в коханні, тричі процитував Сашкового вірша, плюс подарував касирці квіти. І як результат – вісім плацкартних і один купейний, тримайте...

Він так подав нашому похідному завгоспу Березюку квитки, немов вони були не на потяг, а на концерт Майкла Джексона... переможно, з погордою. Той, перерахувавши, здивовано підвів очі:

– Тут лише вісім...

– Так, дев'ятий, купейний, у мене. Маю я право ж відпочити за труди праведні, – з посмішкою відповів Микола.

– От і відпочинеш у плацкартному. Чи мо' думасц, як шия високо, так по ній і дати не можна... – буркнув наш філософ Ігор Яценко.

– Та що ви, хлопці... Я ж жартома. – почав виправдовуватись Микола. – Мені байдуже, аби спати.

І простягнув Березюкові квитка.

Я подумав: “А чому б й справді не віддати квитка Миколі? Адже він дійсно години три провештався біля кас. Все одно ж комусь доведеться йти до купе. Так, принаймні, було б справедливо...”

– Будемо тягнути жереб! Кому дістанеться надломлений сірник, той і поїде в купе”, – категорично заявив Березюк. Всі згодні.

Мені стало нецікаво. Доля не пестила мене, а тому сподівання на успіх навіть і не виникало. Помітив, як якась літня жіночка не могла впоратися з “кравчучкою”, а тому поспішив їй на допомогу. Коли повернувся, хлопці гамірно збирали речі.

– Де ти вештаєшся... Тягни! – пригримнув Березюк. З його великої натруженої жмені виглядали коричневі голівки двох сірників. Я знизав плечима, потягнув... Він виявився коротким!

– Везунець! – посміхнувся Березюк. – Ходімо, час вже до посадки.

Згадалося...

До купе я зайшов після того, як допоміг хлопцям погрузити до вагона наше чисельне майно. Привітався. Кинув на верхню полицю свого рюкзака. До відходу потягу лишалося кілька хвилин, а тому в купе на мене вже не чекали. Це я прочитав у здивованих поглядах своїх сусідів, їх, як і годиться, було троє. Невеличка худорлява літня жінка, з довірливим поглядом. Молодик у літньому костюмі, біленькій сорочці з краваткою. Респектабельний, впевнений у власній неперевершеності, він блукав поглядом “Економічною газетою”. Третьою була, знайома вже мені, блондинка. Поряд з нею на лаві сиділа і її болонка.

Мої старі, вже бачені-перебачені світи джинси, проста ковбойка та стоптані кросівки, явно не вписувалися в інтер'єр купе. Борода, яка виросла за похід, робила моє обличчя суворим і малопривабливим.

– Лишіть двері відкритими, – наказала блондинка. – Тут вже нічим дихати.

– Як ви поводитесь з романтиком, він же чутлива натура, – глузливо посміхнувся молодик. – А ви гримати...

Я зміряв його поглядом, який засвідчив, що дати йому по шії не така вже й складна справа, але нічого не відповів.

– Романтика це – Карібське море, Бермуди, або ж Версаль, – відповіла блондинка. – А тут яка романтика? Болота, ліса та озера. Мій чоловік тут служить, так я вважаю, що він, як декабрист...

– А ви, певно, мадам Волконська. – беззлобно пожартував я.

– Не меліть дурниць! – відповіла жіночка і ображено повернула свого носика до вікна.

Потяг рушив. На екрані вікна ожили картини міста, потім приміських дач і, зрештою, довжелезний коридор лісу. Ми мовчки дивилися цей імпровізований відеофільм під супровід перестуку коліс. Почало набридати.

І саме в цю мить до купе ввалився Микола. Його кременна постать одразу ж зайняла півкупе:

– Друже, ходи вечеряти.

Аж тут його погляд упав на блондинку:

– Боже, неймовірно, адже принцеси не їздять у залізничних вагонах, – вихопилось. – І я власними руками віддав свого білета цьому бовдуру. Та це ж був білет до мого щастя!

– Заспокойся, вона одружена, – сказав я, радий з приводу повернутися до хлопців.

– Та якщо вона навіть тричі буде одружена, я все одно її кохатиму, – захоплено защебетав Микола.

– Слухай, мужик, легше на поворотах, а то пожалкуєш, – втрутився у розмову мій сусіда.

– Олесю, – звернувся до мене Микола. – Швиденько поясни цьому “мену”, що якщо ще раз він стане на заваді нашого кохання, то я його висаджу. І він буде довго пішки йти рейками до Петербурга, вивчаючи природу рідного краю. І це значно краще, аніж в’їхати туди на “Швидкій допомозі”.

Молодик не зрозумів жартівливого Миколчиного тону, а тому замовк.

– Лесю, а тобі я дарую найсвятіше, свою вечерю. І пам’ятай, чим довше тебе не буде, тим міцніша наша дружба.

Я посміхнувся, кепкуючи з цього красномовства, і попрямував до плацкарти, де на мене чекали бутерброди з тушонкою, чай, гітара і рідні обличчя друзів.

Сірі пасма білої ночі вже окутали пейзажі за вікном, коли повернувся до купе. Власне: я і не хотів вертати, адже

плацкарта жила піснями наших гітар, і цей імпровізований концерт на замовлення міг тривати ще довго, та хлопці, одноголосно, відмінили чергове Миколине кохання і наказали повернути його до вагона.

На диво, купе стріло мене привітно. Пили чай. Ляля (так звали блондинку) виявилась чудовою господаркою. Сусід Гоша дістав пляшку коньяку. А Марія Іванівна частувала пірижками. Микола ж був неперевершеним...

Я зрозумів, що з усіх наших походів, він склав гостросюжетний кіносценарій жахів і вже був у очах Лялі, якщо не Шварцнегером, то принаймні Сталоне, чи Ван Дамом.

– Так я ото і кажу, що якби не вівчарка, загинули б ми всі під камінням. Чи не так, Лесю?

Я ствердно кивнув. Цю побрехеньку він вигадав після нашого походу до Фанських гір. Яюсь серед ночі нас дійсно розбудило собаче виття. А далі почувся гуркіт камнепаду. Але у Миколиному виконанні історія носила зовсім інший характер.

– З тих гір, для мене існує лише одна порода собак – вівчарки. Всі інші – то для забави.

Ляля дивилася на Миколу захоплено.

– Не кажи, друже, – заперечив Гоша. – Ось у мене – дог. Та це ж клас! Я завдяки йому економлю добрих сім сотень “баксів”, які б мав платити охоронцеві. Справді бізнесова собака.

– А моя Джулія дійсно для розваги, – ніяковіло, яюсь зовсім по-дитячому, відповіла Ляля.

Марія Іванівна балачки слухала посміхаючись, як любляча матінка слухає своїх дітей, прощаючи їм прикроці та погрішності. Та поступово посмішка полишила обличчя, поступившись хмарині смутку.

Згадалося...

– Була і в мене собака. Звичайна. Дворняга. – стиха повела свою розповідь Марія Іванівна. – Чарлі кликали. Це

тому, що чудернацьки так бігав, трохи кульгаючи. Було це восени сорок першого в Ленінграді. Яюсь ідемо з мамою, аж бачимо собача біжить, за собою лапу волоче. Хтось підбив. Шкода стало, підібрали, виходили. А потім почалася блокадна зима... Я боюся згадувати блокаду. Пам'ять не дозволяє її забути, але не вистачає слів, щоб розповісти про це лихоліття. Та що слів, не вистачає думок, щоб досягнути цієї людської трагедії. А втім, до чого це я... Нестерпно стало, коли до міста прийшов голод. Про яких вже там собак дбати, якщо люди тисячами мруть. Та й не лишилося собак у Ленінграді... Ми Чарлі берегли. Єдина розрада. На вулицю виводили лише на повіді. Чим могли підкормлювали. Але ж більшість часу звичайно ж був голодним. У лютому сорок другого зовсім стало важко. Мама в госпіталі працювала. Лікар. Татко, звісно, на фронті. Я часто допомагала мамі доглядати поранених.

Того дня мама отримала за картками хліба. Зовсім мало, а треба ж було жити яюсь цілий тиждень. Принесла, покклала на стіл. Тільки ми до вечері, зателефонували з госпіталю – привезли нову партію поранених.

– Одягайся хутко, доню, – мама мені. – Допоможемо. Швидко одяглися, та й поринули в морозяну ніч. Дісталися майже Васильєвського острова, коли мама згадала: “Доню, ти хліб зі столу прибрала?” Я й нині пам'ятаю мамині налякані очі: “Як жити будемо? Там же собака...”.

Коли я примчала додому, в кімнаті було тихо. Чарлі не зустрічав мене, як звично. Увімкнула світло...

Хліб лежав на столі. На стільці вмовився Чарлі, не зводячи погляду з хліба. Він плакав...

Згадалося...

Біла ніч. Потяг. Купе. Типа. І великі очі, ніколи не баченого мною Чарлі.

Згадалося.

* * *

РОЗДІЛ 2

**КАЛИНОВА
СПОВІДЬ**

ЛІНАРА

Море ловить відлуння Місяця, а той стрибас з хвилі на хвилю, як пустотливий хлопчак по купинах. Спробуй дістань...,

А ще море дає життя міриадам нових зір у недрах Нептунових, а вони, сповнені бентежної краси, віддзеркалюють у душу.

Лесь, прикипівши поглядом до зоряної отари, відшукує свою, оту одну-єдину, яка має супроводжувати його все життя. Він не може її впізнати, але має підказати серце. “Може оця? Та ні... А та? Та ні ж! Либонь ота, яскрава, що вместилася на самісінькому гребені хвилі. Зачекай! Ти ж моя! Моя..: Лети мені назустріч... Пригорнись...”

На піску лише невеличкий білий шматочок піни, як клаптик весільного плаття.” Хвиле, навіщо забрала від мене кохану?”

Олесь підвівся і попростував берегом туди, де лунала музика і чувся веселий гамір друзів. Співали про чуже весілля. Особливо боляче дошкуляли хлопця рядки: “Ну вот и все, ты замужем теперь”. Вони засівали серце безнадією, розбурхували спогади про минуле, але ще болюче кохання. Спогади, як ті хвилі, накочували на Олесево серце...

Школа... волошкові оченята Оксанки... щедра на любов достигаєсть літа... провадження до війська, рясно зрошені сльозами коханої..., а ще виразно-стриманий погляд товариша: “Не дочекалася”. Це було, здається, ще вчора, та ні ж бо, ні... вже ж минуло два роки. “Чужая свадьба...”. Знущалася пісня. Кольнуло в серце. А небо, певно від люті, шубовснуло у море зіркою.

Гурт однокурсників вітає Олесь радісно:

– Олесю, ти була не з Мавками кохався?

– Та ні, братове, наш Лесик пестив свою цнотливість!

– Облиш його, розбещений бовдуре, наливай краще в келих вина та вип’ємо за те, що є ще на Україні путяці парубки.

– Скажи, Олесю, чи багатою на вірші була твоя чернеча мандрівка?

Та він не звертав уваги на базікання хлопців. Що вже вдієш – Крим... море... літо... вино, а ще палке бажання кохати. Прохолодою вогкою ночі обгорнулася душа. Наповнив келиха. За кохання!

Неповторна мелодія скрипки спалахнула одинокою ватрою серед темряви людської байдужості. Її полум’я збудило сонні серця, замиготіло маревом у піднебессі. Люди, немов боячись лишитися самотніми, шукали поглядами та серцями один одного, йшли назустріч і, обійнявшись, щоб не розхлюпати набуте тепло, розчинялися у тихоплинності танцю. Ніч гойдала колиску людського кохання, а може людської самотності...

Лесь знову спорожнив келиха. Від думок вагітніли скроні: “Щось не так... Щось не так у житті. Чому ж музика падає на серце осіннім листям? Я ж колись цілував губи ніжні, п’янки. Я ж іще не напився досхочу любові!”

І раптом погляд знайшов її. Чи може серце знайшло її? А може просто зустрілися очі... Вона сиділа за кілька століків ліворуч. Ліворуч серця. І була зовсім непомітною, така юна і тендітна... І лише дві зоринки кохання відсвічували в ніч з її розкосих азіатських очей. Їх погляди зустрілися, злилися, і щось незбагненно радісне перелилося в Олесево серце.

Він підвівся і вже був ладен поринути у полум’я звуків. Та пісня згасла, ставши маленьким чорним згарком смутку.

Серпнева ніч кидалася зорями. Вони падали з неба, вишиваючи на його тьмяному полі золотаві стьожки. Поруч п'яно промимрив Мишко:

– Диви, Лесю, Господь Бог знову обтрушує яблуню Всесвіту... Олесь не відповів. Він вже був у полоні почуття. Йому було нестерпно самотньо без її погляду. Спрагле серце шукало цілющої оази кохання.

Куйовдилися думки... “Як тільки впаде сьома зірка, встану і піду знайомитись”. Перша... друга... Він цілував її поглядом. Третя... четверта... “А потім поведу її у стоголосся ночі слухати сонату серцебиття”. П'ята... “І хай літо песить нас. Дарує чари зорепаду. І хай чайки викрилюють нам танок любові”. Шоста... “Олесю, зупинися, бо там, за порогами часу, спинитися вже буде несила”. Сьома!

Підвівся і, задихаючись в утомі почуття, підійшов до її столика. Гречно схилився у цілунку над пелюсткою її долоньки, а згодом: “Мене звати Олесь, дозвольте...”. І не в силі підвести погляд все ще чаклував над ніжною засмаглістю її довгих пальців, аж поки не почув трохи зніяковілий шепіт: “А мене Лінара... прошу”. Засміялися зорі.

Вони вдвох допивали чорну каву ночі, блукаючи вузенькими вуличками цього затишного курортного міста. Не говорили про любов, бо боялися словоблуддя. Та й навіть, адже найщиріші сонети кохання пишуть серцями. Вони освідчувалися цілунками поглядів, дотиками пальців та ще пречистою святістю думок...

До цього міста Лінара приїхала зовсім недавно. До того жила у Ташкенті. Навчалася у консерваторії. Повернулася з родиною, коли, врешті, переконавшись у безповоротності старих часів, кримські татари почали вертати на батьківщину.

Він ловив кожен подих її серця, кожен порух її вуст, кожен погляд її очей. Бо вони відцілювали його самотню,

зневірену душу. Лесь спрагло пив оазу її чарівності і не міг вгамуватися.

Вони купалися у ніжному шепотінні хвиль світанкових, все ще тримаючись за руки і п'ючи росинки щирих слів. Раптом вона зупинилася, рвучко повернулася і, поклавши долоню йому на серце, запитала: “Чи щирий ти зі мною?” Збентежений, він не знайшов що відповісти. Тільки серце промовляло: “Так, так!”

Долонькою прикрила йому вуста: “Не говори, ходи за мною...”. Вони пірнули у якийсь провулок і за кілька хвилин зупинилися перед старою напівзруйнованою татарською баштою.

– Це башта смутку, святиня мого народу, тут не можна лукавити. Слухай, я співатиму для тебе!

Вона притулилася щокочу до подзьобаної роками та куклями стіни, обхопила її руками і скидалася віддаля на розкрилену птаху. Паранджа волосся закрила обличчя. Замерла... Непорушно стояв і Олесь. Щось нове і допоки незнане відкривалося йому... Вони лишилися наодинці з Вічністю. А коли біль років почала сковувати їхні серця, тоді душа озвалася джерельно чистим голосом пісні. Лінара заспівала. І хоча Лесь не знав мови, якою співала його кохана, однак все зрозумів, бо в тому співі вчувалася і туга за втраченою батьківщиною, і смуток серця, і високого гатунку слова кохання.

Лесь підійшов до дівчини, взяв у долоні її обличчя, і, поринаючи в тернове безмежжя очей, запитав: “Хто розповів тобі про це?” “Бабуся”, – прошепотіла у відповідь. Їхні вуста зустрілися... А ранок, розідравши чорне покривало ночі, вже бавився перехожими.

Вони йшли вранішнім містом, повінчані високим дивом ночі, не приховуючи свого щастя. Їм і на думку не спадало, що необхідно розлучатися, що їх чекають і, певно, бідка-

ються. Вони ніжно посміхалися один одному, а ще сонцю, яке пестило їх у своїх теплих долонях.

– Лін, – він навмисне, бавлячись, скоротив її ім'я. – А що означає твоє ім'я?

– Сонячна, – посміхнувшись відповіла дівчина. – А твоє? Воно якесь химерне.

– Це мама ще маленьким нарекла Лесиком, то так і при звичайлись... А взагалі мене звати Сашком, Олександром. В перекладі з грецької – захисник. Так мене назвали на честь діда. Я дуже схожий на нього зовні. На військових фотокартках – майже брати.

– А що він захищав?

– Як що? Крим! Він був у загоні спеціального призначення. Навіть ордена бойового мас – Червоної Зірки.

Лінара засміялася: “Ну ти й хвалько!” І від того сміху, здалося юнакові, заясніли хмаринки.

Білий аркуш ранку вже палав сонячним полум'ям, коли вони дійшли до будинку, що вгніздився у затишку тополь.

– Батько, певно, вже на роботі. А от з мамою та бабусяю буде клопіт, – трохи сумно посміхнулася Лінара.

– Я їм усе пояснив. Вони зрозуміють... У нас же все посправжньому! – переконливо заявив Олесь, хоча особливої впевненості не відчував. – Ходімо...

Він перший піднявся сходами і вже збирався натиснути гудзик дзвінка, як двері відчинилися і на порозі з'явилася літня жінка. Від несподіванки її чорні очі зойкнули здивуванням та за мить вже вдарили блискавицею. Вона сахнулася. Обличчя зблідло. Олесю здалося, що зблідли навіть уста. Глухий, здавлений бодем, стогін вирвався, здається, із самого серця: “Будь проклятий, кате!”

Горіли дні, перетворюючись у чорний попіл ночей. Горіло серце, перетворюючи голову у палаючу стайню, в

якій думки-коні гарцювали, сахалися, але вирватися з вогню на волю не могли. Минуло вже п'ять днів від того щасливого і водночас трагічного ранку, коли Лінарина бабуся, Ліля Османова, впізнала у юнакові вбивцю, свого ката і кривдника, старшину Нечипорука. І ожило півстоліття одним днем... точніше ніччю. Запалала вона пожежами, збагряніла кров'ю, відчасм вдарила у серця і долі людей, яких “можновладна рука Москви” перекинула ген за Урал, охрестивши “депортованими”.

У той день, коли Османови відвезли матір до лікарні, Лесь зрозумів, яке завдання виконував загін спеціального призначення, а ще, чому така червона дідова нагорода...

Душе моя, праведна! Розкрита ти для болю і радості. Для добра і зла. Трусна і бита... Ти завжди очищалася від скверни. Маю надію: простять тебе і нині... Хай вогонь спокути палає у тобі! Та не обпалює, щоб не була ти чорною.

ВИБІР

Чи бачили ви коли, як вітаються водії автобуса? Їхня рука злітає над кермом паралельно дорозі і символізує вільний і спокійний шлях.

– То ми так розмовляємо, – любив повторювати мій товариш Юрко, якого у нас в бригаді називали “афганцем”. Це, певне, через те, що він ніколи не розлучався з кепкою “афганкою”, яка дісталася йому у спадок від приятеля з Туркестанського військового округу. І коли хто з новеньких у бригаді запитував, мовляв, як там було в Афганістані, він засоромлено відповідав:

– Та не довелося там побувати..., – а потім вже з посмішкою, – певне зростом не вийшов.

Дійсно статури був не геройської. Невисокий, худорлявий, з по-юнацьки допитливими очима, він аж ніяк не відповідав своїм літам. І лише непокірний русявий чуб суперечив цьому зовні не парубоцькому вигляду.

Таким і приходив у мої сни мій двадцятидвохлітній сусіда по робітничому гуртожитку Юрко Криниченко. Приходить смиренно, тихо, не тривожачи совість. І все ж на ранок, прокидаючись, я відчуваю невимовну тугу за чимось важливо втраченим у житті.

Той день почався для нього звично. Так як і сотні попередніх днів. Він розбудив нас о шостій, оголосивши, що сьогодні п'ятниця, а завтра, безперечно, буде субота – найщасливіший день тижня. Ми знали цьому причину. Завтра він майне до обласного центру на зустріч із своєю Оленкою. Ось вже третій рік, як кажуть наші бригадні гумористи, він живе “від суботи до суботи”.

– І коли вже вона тебе засватає, – озвався Володька Опанасенко, наш “помбура”. – Не даси ніколи і виспатись.

– То не я, то життя не дас, – парирував Юрко. – А коли засватає? Та хай кінчає інститут. А я трохи грошей назбираю.

– Та за ті, що ти проїздив можна вже два весілля справити, – огризнувся Володька, все ж ставлячи ноги в кашці.

Ми засміялися. День розпочався. Юрку треба було ще “злітати на базу” за своїм “ПАЗиком”, щоб о сьомій забрати вахту. Тож випивши наспіх кави, він зник за дверима кімнати. Через відчинене вікно ми чули як вітався з двірником, а потім його кроки стихли у гулі пробудженого міста..

Я піймав себе на думці, що Юрко, як ніхто з нас, умів жити красиво. Ні, не в тому розумінні, яке придавали цьому слову міські франти. Красу він вбачав у кожній хвилині свого існування. У роботі, відпочинку, у спілкуванні з людьми, у коханні, у своїх віршах. Хоча про них говорив завжди сором'язливо і вважав лише своїми думками про сутність нашого буття. Але я певен, що то були вірші.

“Вранці, коли я спітаю голоси моїх кроків із симфонією голосів тих людей, що йдуть на роботу, я відчуваю себе музикантом. А ще людиною...”.

Про все, що сталося з ним того дня, розповіли мені згодом сторінки міліцейського протоколу. За короткими, лаконічними протокольними фразами, я невтішно шукав відповіді: “Чи можна було по-іншому?”

Він забрав нас о сьомій. Коли прибули до свердловини, бригада, яку повинні були ми змінити, працювала в “аварійному режимі”. Вирішили попрацювати ще кілька годин, щоб спільними зусиллями ліквідувати пошкодження. Юрка відправили на базу за необхідним додатковим обладнанням.

Рядки протоколу розбурхали уяву.

Автобус мчав трасою не перевищуючи дозволеної швидкості. Шлях був добре знайомим, вже не одну сотню кілометрів “намотав” на ньому. Ось зараз до колодязя-журавля, що став на роздоріжжі. Здавалося, що дороги, то крила велетенського втомленого птаха, який схилився над криницею. Далі звернути вправо і ти вже їдеш вулицями міста.

Місто зустріло його стрункою шеренгою тополь, що стояли у величі свого золотаво-зеленого вбрання. Вони стояли гордо, величаво, салютуючи в небесну голубинь своїми маківками-списами. То ж не дарма поет сказав: “Дерева – гладіатори поетів”.

Юрко бачив, як по-літньому теплий вітерець-пустун намагасться зірвати з тополь золотаве вбрання і жбурнути під ноги, на асфальт, аби понести тротуаром, навздогін різнобарвній колоні малят, що вийшли з дитсадка на прогулянку. Юрко ще здалеку помітив цей різнокольоровий струмочок, що надавав вулиці якогось особливо урочистого і радісного вигляду. Малюки йшли парами, тримаючи в руках хто кошика, хто м'яча, хто ляльку. В кінці колоні височіла струнка постать виховательки.

Автобус швидко наздоганяв цей живий потічок. Юрко навіть стишив швидкість і вигадував, як би привітати дітей. Вони вже майже порівнялися, коли, раптом, рожева кулька м'яча кинулась з тротуару напереріз автомобілю. А за нею – господарка. Лишалось кілька метрів.

“Загальмувати не встигну!” – криком пронеслося у мозку. Секунда на вибір. Різкий поворот керма...

Струсонулося, застогнало від страшного удару дерево. Зойком відгукнулося у голубій безхмарності неба, золотом злетілого листу упало на землю. Листям, котре вже ніколи не зазеленіс...

Чи бачили ви коли, як вітаються водії автобуса? Їхня рука злітає над кермом паралельно дорозі і символізує вільний та спокійний шлях.

* * *

ІМ'Я

У Ничипоренків радість. Онук народився. Вже тиждень, як Оленку з пологового будинку забрали. Здавалося, ну що міг змінити отой невеличкий живий клуночок, якого так бережно вніс Андрій до кімнати. А ж ні. Віднині змінився увесь розмірений роками ритм життя родини.

Як тільки-но найменшенький освячує своїм голоском кімнату, в будинку зчиняється таке, немов ото на прикордонній заставі лунає команда: “До зброї!”

Схоплюються молоді батьки. Ничипоренкова Мотря, новоспечена баба, як головний консультант, вже біля колиски і через хвилину розштовхує чоловіка: “Вставай, старий!” Навіть Андрійв дід, старий Карпо Ничипоренко, і той кречке з печі, немов повідомляє правнуку:

“Та чую, чую!”

А от сьогодні день особливий. До Ничипоренків прийдуть свати, щоб новонародженого ім'ям наректи. Зранку в

будинку пахло і вареним, і печеним, Андрій двічі вже бігав до сільмагу. І старий Карпо, і батько Андрійв, Микола, вдягнуті в білі випрасувані сорочки. Оленка, як та горличка, не відходить від колиски. А у Мотрі в руках усе горить.

Десь о дванадцятій Оленчині батьки прийшли. Вітали, як годиться: хлібом-сіллю, привітним словом, а потім і до столу запросили.

Коли щедрий на гостинність селянський стіл був наполовину спустошений, сват Іван розпочав:

– Ну, то як, свате Миколо, ми козака нашого назовем?

– А то вже слід спитати у молодих батьків. Чи не так, Оленко?

– Та звісно так, тату. Ми думали... Але до згоди не дійшли. Я б хотіла назвати Олексієм... Альошю.

Андрію по серцю сипонуло морозом. Він добре пам'ятав їхнього вуличного ватажка Олексія Черненка, грозу сусідських садків, а з часом предмет захоплення усіх сільських дівчат. Статний, чорноокий, веселий, він був душею їхнього юнацького гурту. А співав як... Зараз десь на Півночі, офіцер. Може, не обійшла і його Оленку оця нерозділена любов?

А вголос сказав зовсім інше:

– Теж мені знайшла ім'я. Альоша... Не годиться для хлопця. Твердості не вистачає.

– Ну, то назви Карпом, як діда. Тут тобі і твердість, тут тобі і сила, – озвалася мати.

Андрій діда любив. Він уже ладен був згодитись, як втрутилась теща:

– Та воно ж, свахо, не по-сучасному якось. Карпа Пилиповича я глибоко поважаю, але ж і час його, а значить і ім'я пройшло. Ну як воно буде? Наш онук буде жити в новий час, а ім'я буде не модним.

– Знаєш, жінко, як тебе слухати, так виходить, що його Подем чи Джоном треба назвати, – озвався Оленчин бать-

ко. – Зараз час вселюдського братання. Ось тільки їсти нічого. Хоча у нас, слава Богу, поки що є. Назовіть Михайлом чи Петром. І у Біблії ці імена є, і серед політичних діячів.

– Краще вже Борисом, або Йосипом. Ох і круті мужики... – посміхнувся Микола Ничипоренко, з ніжністю поглядаючи на онука, який мирно дрімав неподалік у колиці.

– Вам би лише зуби скалити, – озвалася Андрієва мати. – Ім'я – діло серйозне. Воно якби близнятка родилися, назвали б іменами дідів – Микола та Іван. А так боїшся образити кого.

– Та Господь з вами, свахо. Які там близнята. Тут хоча б одному раду дати, – збентежилась теща. – А ви, Карпе Пилиповичу, чого ж мовчите?

Старий Карпо Ничипоренко сидів мовчки і за весь час не промовив а ні слова. Зараз він трохи сполохано підвів очі, видно було, що запитання перервало лет його думок. Але за хвилину вже опанував себе і сказав твердо:

– Першого сина повинен називати батько!

А потім вибачився і вийшов із-за столу. Андрій провів поглядом його кремезну постать, сиву голову, яка ледь не зачепила одвірка, коли старий Карпо пішов до себе в кімнату.

– Та я ще не знаю, – відповів зніяковіло.

– Так думай, думай, синку, – втрутилась мати. – Але сьогодні неодмінно треба назвати. Вже ось тиждень кінчається. А ні, то поступись Оленці...

– Ні, мамо, я хочу, щоб разом, – сяйнула небесною бликиттю очей Оленка.

Андрій мовчав.

– Свате, ходімо перекуримо, – звернувся Оленчин батько. – Та й про життя поговоримо.

– Та що про нього говорити, – відповів Миколі Ничипоренко. – Про нього хай у Верховній Раді говорять. Вони там уміють...

– Ідіть, ідіть, – озвалася мати. – А ми трохи на столі приберемо.

– Мамо, вже час мого хлопчика годувати, а він ще спить. Будити чи ні? – звернулась до свекрухи Олена.

– Хай спить, дітки. Коли їсти захоче, то встане...

Андрій сидів за столом замислений. Він розумів, що від нього чекають рішення. Прийняти ж його не наважувався. Думки куйовдалились у голові:

“Тільки не Альоша. Назвати Миколою, як батька? Оленка може образитись та й перед тестем соромно. Назвати Іваном – перед своїми незручно. Ото біда. Народилася б дівчинка, назвав би Оленкою та й баста! Назву, певно, Олегом. Як Блохіна, улюбленого футболіста”.

Хотів встати, щоб оголосити свою волю та до кімнати увійшов дід. Він був у святковому костюмі. Білизна сорочки здорово пасувала до темної синяви жакета, на якому тісною зграйкою вмістилися бойові ордени.

– Чи не на парад, діусю? – посміхнулася Оленка.

– А хоча б і на парад, – весело відповів дід Карпо. – Привід же є. Правнука маю. Жаль лише, що його в колиці ще вивезти не можу. А то б ми пройшли “торжественним маршем” по головній вулиці села. Піду, прогуляюся, дочко. Андрію, чи не хочеш зі мною?

Андрій змалечку любив гуляти з дідом. Вони мандрували околицями села аж ген до річки, або ж до діброви. Дід завжди щось розповідав цікаве. Про війну, про юність свою, про історію ось цього краю. А коли повертались додому, то заводив до сільмагу і вони купували цукерок. Ех, як добре тоді було. У Андрія щемно стислось серце: “Назову сина Карпом!” А вголос:

– Іду, діду.

Вони вийшли з двору мовчки. Сонце звернуло за полудень і котилося поміж кучерявих отар хмарин.

“Отак і роки біжать, – спіймав себе на думці Андрій. –

Диви, здається зовсім недавно напівстрибки доганяв діда, ледь сягаючи йому до пояса. А тепер вже йду врівень з ним. І вже батько... Гляди, скоро і за мною син побіжить”.

Серце затріпотіло у хвилях щастя. “Ет, розмріявся, – посміхнувся сам до себе. – Ти спочатку іменем його наречи...”. А вголос:

– Діду, а чи не зайти нам до бібліотеки. Там же словник імен с. Виберемо найкраще.

– А яке воно найкраще? – осміхнувся Карпо.

– Ну, щоб було гучне, милозвучне, щоб історично оправдане було, – почав Андрій, але далі чомусь продовжити не зміг.

– Віддавна батьки називали своїх дітей іменами тих, на кого хотіли б бачити схожими їх, – повагом відповів старий. – А словника я тобі віднайду. Обов’язково віднайду...

Замовкли. Кожен думав про своє. Отак мовчки дісталися до сільського майдану. Повернули до парку.

“А куди це ми йдемо?” – вибухнула думка у молодого Нечипоренка, вихоплюючи його з роздумів.

Вони йшли алесю, які була вимощена червоними плитами мармуру і від цього здавалося, що під ногами земля просякла кров’ю.

Андрій вже знав, куди вони йдуть. З цієї алеї починалося його шкільне життя, нею він пройшов, вперше одягнувши піонерського галстука, по ній ніс квіти в день одруження з Оленкою. Це алея бронзового солдата, який застиг на повічних чатах у Пам’яті.

Скільки їх, отих бронзових солдатів останньої війни, постало на Україні. Вони стали для нас чимось значно більшим, аніж посланцями Пам’яті. Вони стали мірилом духовності нашого народу і замінили людям поруйновані церкви...

Нечипоренки застигли у скорботному мовчанні.

– Ось де твій словник, – стиха промовив старий Карпо.

– Читай...

Андрійовий погляд блукав серед реєстру імен та прізвищ односельців.

Аж ось:

Нечипоренко Андрій Пилипович.

Нечипоренко Микола Пилипович.

Нечипоренко Федір Пилипович.

Рідня...

Нечипоренки стояли поруч. Рідні, але такі різні. Вітер скуйовдив сиве та чорне волосся на головах, немов хотів отак же змішати і їх думки та почуття.

Раптом гримаса болю спотворила молоде обличчя. Погляд його упав на останнє прізвище списку. Нещодавно викарбуване, воно виривалося із цупкого алфавітного реєстру. Ударило по вже децю звичних датах “1941–1945”. новою, не менш страшною...

Остапенко Сергій – 1987 р.

У голові вирувало: “Вибач мене, Серього, вибач, друже! Забув... Забув, бо жив всі ці роки у спокої, в достатку, в любові...”.

Спогади шматували серце. Вони віднесли його до призовного пункту райвійськкомату де друзі-однокурсники прощалися з ріднею. Мріяли про те, як гарно буде служити поряд. І лише невідомо чиясь воля розвела їх шляхи. Для них тоді мало що значило оте страшне слово “Афган”.

– Вибач, друже... Серього... Серьожко... Сергію.

ПТАХА

Бомж Михайло Коляденко мешкав у підземному люці теплотраси уже другу зиму. Колишній інженер-технолог одного з найпристойніших підприємств Донбасу добротню

облаштував собі житло поблизу господарчого двору місцевого університету і дуже тішився з того. Тут його задовольняло все: і чарівна природа парку, що обступив стару будівлю вузу; і вдале розташування його помешкання, адже поблизу була студентська їдальня, два гуртожитки, річка та ще й озеро, що задовольняло усі комунальні потреби Коляденка. Та найбільшою втіхою Михайла були студенти: їх було багато, вони були веселі і гамірні, а ще практично всі любили пиво. А тому щоденно Михайло збирав на території вузу п'ять-шість десятків пивних пляшок, з чого і харчувався. Щоправда, право на територію довелося відстоювати у бійках з конкурентами, але для колишнього “петепушника” це було не страшно. Отож, довівши свою перевагу, він спокійно існував у цьому світі, не переймаючись своєю долею і своїм майбутнім. За майже п'ятдесят років життя він звідав усього: і сирітське існування, і “радоші” інтернатського буття, і будні виснажливої роботи, і важкі ранки похмільного синдрому. На життя він ніколи не скаржився, бо були у ньому і щасливі днини: навчання в ПТУ, любов до дівчини, яка згодом стала дружиною, заочне навчання на технологічному факультеті Донецького університету, народження сина... Щоправда, все це в минулому... Але ж воно було у його житті!

Зовні Михайло на божка не скидався... Після того, як великі міста України перелихоманило від “секонд-хендів” останні міцно вгніздилися на вулицях провінційних містечок. “Товари із Англії”, “Товари із Бельгії”, “Товари із Греції” – рясніли вивісками вулиці. А тому на якийсь “четвертий” можна було купити і куртку, і джинси, і футболку. Тож Коляденко мав хоч і не модний, зате цілком пристойний вигляд. Варто відзначити, що він взяв за правило щоденно митися і голитися, навіть тоді, коли перебував у запої.

Власне із запоїв все і почалося. Спочатку його вигнали із роботи, а згодом і з домівки. Повештавшись з півроку по

знайомих у рідному місті, він вирішив податися світ за очі. Коляденку все набридло. Щоденні лайки з дружиною, презирливе ставлення оточуючих, конфлікти з міліцією...

Отак, пересідаючи з однієї електрички до іншої, він і дістався до цього тихого провінційного містечка, що загубилося у зелені садів. Воно сподобалося йому відразу, бо мало велику кількість соборів та церков. Та ще кілька монастирів, у яких по святах годували задарма.

На місцевому ринку завжди можна було знайти підробіток і тих, з ким в складчину цей підробіток пропити. Житло він знайшов не відразу. Довелося кілька днів “перекантуватися” на вокзалі. Там і дізнався про неповторної краси будівлю старого вузу, який дав світу Гоголя. Природня цікавість взяла своє. Ось тоді, оглядаючи цей витвір архітектури, і набрів він на свій “бункер”. Житло його влаштувало – там було тепло і сухо. Згодом він поцупив із господарю списане ліжко і матрац з гуртожитку; біля контейнерів із сміттям підібрав старий транзистор, певно, викинув хтось із випускників, полишаючи гуртожиток; біля автогаража “напівживий” акумулятор. До нього Михайло під'єднавав саморобну переноску і мав світло. Отак Коляденко і жив – тихо і смиренно. У вихідні навіть став ходити до церкви.

Щоправда, одного ранку, восени, його розмірений ритм життя був порушений. Проректор Качан наказав замінити плити перекриття на колодязях теплотраси. Коли Коляденко побачив, як над ним здійсмається стеля, його охопив жах. Та все ж він встиг вискочити зі свого схрону, чим викликав залив бруталної лайки від робітників, що оточили колодязь. Отримавши чоботом по сідниці, він гайнув до озера і до ночі не повертався до свого пристанища. Коли ж, врешті набравшись сміливості, повернувся, то побачив, що його нечисленне збіжжя ніхто не зачепив, а тому вмостився спати. На ранок його розбудив сторож і наказав не-

гайно забиратися. Та Коляденко знав, як залагодити справу зі сторожами. Ніщо так не ріднить людей, як пляшка, цигарка та довга душевна розмова. Згодом на Коляденка махнули рукою. Живе собі, шкоди не робить, то й хай!

Так минуло майже два роки... Минули в душевному спокої та в пошуках хліба насущного. Коляденко радо вітав Помаранчеву революцію. Щоправда, він глибоко думкою не поринав у політичні процеси, але під час мітингу на площі давали бутерброди і чай. Разом зі студентами він їздив на Майдан. Там життя було відлагоджене ще краще. Одного разу зустрів там земляків зі свого заводу. І хоча ті були “синьо-білі”, а він “помаранчевий”, це не завадило їм осушити кілька пляшок оковитої і поговорити про життя-буття. Від них дізнався, що вдома все гаразд: син одружився, дружина жива-здорова. Про себе збрехав, що працює на “Арсеналі” над якимсь особливим оборонним замовленням і займає там поважне місце. А ще, чорт зна чого, додав, що має молоду і вродливу коханку. Хлопці пожартували та на тім і розійшлися.

Отак і марнував Коляденко своє життя з ранку до вечора. Не переймаючись глибоко його змістом і сутністю...

Цього року зима видалася справжньою – і снігу було вдосталь, і морози видалися на славу. Прийшла лиха година і до Михайла. Пивних пляшок ставало все менше, а тому доводилося заробляти на прожиття по-різному... Де підробляти, де вкрати, а де й випросити. Та все ж голод діставав...

У переддень Нового року Коляденко вештався по міському ринку в пошуках підробітку та ще підбирав із землі дрібні гроші, які випадали з рук та гаманців громадян при отриманні здачі. Михайло бурчав задоволено піднімаючи з асфальту двадцятип’ятикопієчну монету:

“Ач, як запаніли... Раніше за п’ятаком кланялися, а тепер вже за гривнею лінки нагнутися”.

Отак провештавшись годин з п’ять, Коляденко зібрав собі на хлібину та ще на “Кільку в томаті”. Міг би купити “четвертинку”, але пити сьогодні не хотілося. Пляшку горілки на Новорічне свято він припас вже давно. А от із закускою справи були кепські. Він пробував економити кошти, щоб купити на святковий стіл і ковбаси, і сальця, але щоденна боротьба з голодом давалася взнаки. А тому грошей не було. Ці невеселі думки і погнали Коляденка додому.

Вертаючи, він спересердя буцнув бляшанку, яка потрапила під ноги, і та дзвінко відгукнулася в леті. На ту мить із під огорожі на вулицю вискочила курка. Бляшанка впала від неї за кілька сантиметрів, птаха кинулася навтьоки, подалі від господарського двору. Був час обіду, а тому ця тиша, прибережна вуличка була безлюдною.

Це стимулювало Коляденка... Вдаючи із себе хвацького футбольного нападника, він гатив по бляшанці, відганяючи пташу все далі і далі.

Своїм закінченням вулиця впиралася в бетонний міст через Остер, що носив давню назву – Ліцейський. Саме під нього і гнав курку Коляденко. Подумки він звертався до Бога з проханням, щоб нічого не завадило йому. Щоб не трапились люди, не вигулькнули з провулку бродячі собаки, або ще гірше, не наздогнали їх господарі. Проте все було тихо. Більше того, біля самого мосту Коляденко надібав на замашненьку палицю, яка, певно, правила дітлахам за клюшку у їхніх щоденних вуличних хокейних баталіях. Це був щасливий знак!

А тому, як тільки курка забігла під міст, Коляденко прицілився і вправно жбурнув у неї палицею. Це був кидок із дитинства... Михайлу пригадалися призабуті нині “городки” та “пекар”, коли битки вправно летіли у виставлені вежею бляшанки і ті із брязкотом розліталися двором. Так, це був кидок із дитинства. Палиця втрапила прямисінько в

ціль і кількох хвилин вистачило, щоб цупкі пальці Коляденка відкрутили курці голову.

Вийнявши з целофанового пакета хлібину, Михайло поспіхом запхнув до нього свою здобич. “Ну, слава Богу! Тепер і тобі буде з чим Новий рік зустрічати”, – втішила його радісна думка.

Вийшовши з-під мосту, Коляденко не оглядаючись попрямував додому. А чого оглядатися?! Мало яка нужда людину під міст загнала...

Уже дорогою Коляденко почав розмірковувати над майбутніми присмними клопотами: “Прийду, відігріюсь, одразу її обскубу, випотрошу. Із потрохів приготую суп, ним сьогодні і повечеряю. Як гарно! А тушку обсмалю і можна запекти. От і буде Новорічна птаха! Та ще під “Березову на бруньках”... Ну чим не свято?”

Отак у присмних роздумах і дістався він свого схрону. Після морозної вулиці його оселя видалася теплою і затишною. Мисливські хвилювання і напругу змінила втома, яка підкралася по-котячому тихо і раптово.

“Треба трохи перепочити, а то хай йому грець із цими клопотами”, – переконав себе Михайло, вмошуючись на лежанці. Здавалося, лише тільки закрив очі, як сон повністю окутав його теплом та білим маревом. Це був присмний сон. Він віщував Коляденку святковий, щедрий на їжу стіл, теплу затишну кімнату сповнену світла, а ще незнайому, але дуже привабливу на зовнішність жінку середніх років. Це було так чудово... Це була справжня казка, яка так часто сниться під Новий рік.

Прокинувся Коляденко так само раптово, як і заснув. Привиділось йому, що він виходить із кімнати, де вони святкували, на балкон, щоб покурити, а той обривається і летить кудись у прірву...

“От такої і наверзеться, – спересердя пробурчав Михайло. – Такий сон спаскудили”.

Запалив свічку і неспіхом став скубти курку. Пір'я складав до целофанового пакета. Замерзла птаха скублася погано. Доводилося з силою виривати пір'я, та невеличкі пір'їнки залишилися.

“Нічого, обсмалю, – втішав себе Михайло, – зараз набіраю у парку хмизу, розпалю вогнище та й обсмалю”.

Коли він вибрався на поверхню, була вже ніч. Хоча яка там ніч... Була сьома-восьма година вечора, але ж взимку це вже темно.

Коляденко відніс пакет з пір'ям до контейнеру із сміттям. Під вуличним ліхтарем випатрошив курку, обмив її під колонкою. Мороз ставав дедалі міцнішим, і вода обпалювала руки. Проте він довів справу до кінця і знову вклав курку до пакета. Рештки зібрав у маленький пакетик і оглянувся: “Куди б його викинути?” Урни поблизу не виявилося.

“Нічого, повертатиму додому, заверну до контейнерів – там і викину, – заспокоїв себе. – А от із вогнищем, здається, я вже запізнився. Де нині у неосвітленому парку знайду сухе гілляччя? Навпомацки, чи що! Доведеться ритуал обсмаження полишити на завтра...”

Але одну думку змінювала інша: “Тобі аби не працювати. Чи знаєш ти, що “день грядущий нам готовит?” Завтрашній день принесе нові проблеми, і нові турботи, а зараз є час – то й роби! Виспався ж уже,” – наказав собі Коляденко. На тому і порішив.

Він знову повернув до контейнерів зі сміттям. Коло них вже борсалися кілька бомжів невизначеного ні віку, ні статі. Вони, певно, щось не поділили, бо вовтузили один одного, брутально при цьому лаючись.

“До чого людина може принизитися у своєму житті, – зневажливо подумав про бомжів Коляденко. – Можна втратити все... Але ж є ще людська гідність...”

Сьогодні Михайло був схильний до подібних міркувань, бо він ніс до смітника пакунок з харчовими відходами, а не

копирсався в них. То значить, він така ж людина, як і всі ті, що виносять сюди сміття. Та й сон йому наснився саме такий, що певно віщує перемену в житті.

Отак за роздумами Коляденко дістався господарського двору. Сторожа Тимофійовича на місці не було. Певно, студенти-заочники запросили до “десятки” перепустити “по соточці” з нагоди успішного складання заліку.

“От поталанило”, – позаздрив Коляденко, шукаючи що-небудь, що могло б правити за шампур для обсмаження курки. Зрештою він знайшов якийсь обрубок товстого металевого дроту і вдоволений попрямував до “десятки”.

“Десяткою” студенти нарекли магазин, який знаходився на розі вулиці поблизу університету. Це було найближче місце, де можна придбати пиво, вино, горілку, цигарки та яку-небудь “закусь”. Назву свою магазин отримав ще за радянських часів, бо за таким порядковим номером значився в міськкопторзі. Під час “прихватизації” його приватизувала миловидна завідувачка, яка згодом стала і господинею приватного “тенделика”, що відкрився поряд.

На подив Коляденка біля магазину сторожа не було, отож надія розжитися на дрова загинула. Михайло вже збирався вертати додому, коли увагу його привернув гамір, що полинув від меморіалу загиблим воїнам Великої Вітчизняної війни, який вгніздився у затишному парку перед університетом. Гурт молоді щось жваво обговорював, обступивши Вічний вогонь, який правив їм за вогнище. Дехто простягував до нього змерзлі долоні, дехто, присівши, грів обличчя...

Побачене викликало у голові Коляденка нову ідею: “І чого його шукати якесь вогнище, обсмалю курку на Вічному вогню... І символічно, і корисно”, – втішив сам себе.

Він дочекався, поки молодь забралась геть, нашпилив пташу на імprovізований шампур і підніс до вогню. Вона одразу ж затріщала, Коляденко відчув від цього якесь при-

ємне збудження. Він пригадав, як полював за куркою, навіть кинув погляд на Ліцейський міст, що проглядався крізь стовбури дерев парку. Від меморіалу до нього бігли аж дві алеї...

“Добре, що завтра Новий рік, – розмірковував Коляденко. – Свято таке світле, радісне... Може, рік новий змінить щось і у моєму житті? Може, час вже вертати додому?”

Отак, розмовляючи сам з собою, він досмалив курку, закутав її гаряче, жирне тільки в газету і знову поклав до пакета.

– Ну що? Час додому! – скомандував сам собі і жваво подріботів до будівлі університету. На мить зупинився перед головним корпусом і вголос прочитав напис, що був розміщений на фасаді: “LABORE ET ZELO”. “Працею та старанням! Воістину золоті слова,” – посміхнувся сам до себе.

Михайло хутко повернув за ріг будинку і зовсім не звернув увагу на тінь, що гайнула за ним. Коляденко йшов до свого схрону і серце його було сповнене радості. У нього завтра буде справді святковий стіл! Як у людей...

Тіні сосен з парку бігли йому назустріч, місячна стежина виривалася з-під черевиків і вела кудись далеко, аж під саме небо... І у цій величчї зимової тиші Коляденко почував себе справжнім господарем.

Люк теплотраси ховався поблизу огорожі агробіостанції, за кілька десятків метрів від навчального корпусу. Тут і у світлу годину був затінок, а нині – “хоч в око вистрель!” Проте Коляденко не боявся темряви. За два роки перебування тут він знав кожну щпаринку і навіть би із запліюченими очима дістався домівки.

Він вже схилився над люком, коли позаду тріснула гілка. Михайло рвучко повернувся...

– Що, курятинки захотів? – прошепотіло з темряви. – На їж... Їж...

Коляденко встиг розгледіти, як тінь рвучко опустила руку. Сонце спалахнуло у Михайлових очах і попливало по тілу чимось липким і гарячим.

– За віщо?! – гайнуло в голові. Та другий удар арматурним пругом не дав дозріти цій думці.

Падаючи, Коляденко помітив, як рясно розквітає маками сніг...

“Чому люди не літають? Чому люди не літають, як птахи?”
Антон Чехов.

* * *

ОКРАЄЦЬ ЧУЖОГО ЩАСТЯ

Вечір уже заколючував чорну каву ночі. У цьому невеликому, але затишному ресторанчику провінційного містечка було тепло й гамірно. Я самотньо сидів у затишній кабінці і допивав чергову чашку кави, усе ще сподіваючись, що така бажана для мене зустріч відбудеться. Та спливали хвилини, усе далі відносячи мої сподівання, перекреслюючи жмутки мрій, які малювала мені уява. Кожна мить чекання робила серце все важчим і важчим. Ставало кепсько...

Столика я замовив завчасно, а тому ніхто мене не турбував, хоча через звислі китиці оксамиту, що слугували своєрідним входом до кабінки, я бачив, що ресторанна зала вже переповнена. Хотілося палити, але я стримував себе, знаючи, що наступним кроком стане пляшка коньяку, а далі, як кажуть: “Тулай, ворони!”

Звучала музика, і я знічев'я став розглядати пари, що танцювали. Все-таки дивна річ – музика. Вона, немов інфрачервоними променями просвічує людину, висвітлюючи усі її запити і бажання. Ось цей товстенький чоловічок, що притиснув до себе молоденьку білявку, вже бачить себе

із нею у ліжку. А ота фарбована пані бальзаківського віку надзвичайно хоче сподобатися смуглявому кавказцю, який уже кілька місяців генджує на місцевому ринку. А ось для цих двох музика – мов вінчальна меса, і все навколо для них уже втратило сенс. Вони розмовляють мовою сердець, мовою кохання, ні на хвилину не відриваючи погляду один від одного. І рухи танцю, у якому вони зійшлися, видаються зовсім недоречними. Від цієї гармонії кохання мені стало зовсім не по собі. І я гукнув офіціанта...

Після певної дози гарного коньяку світ таки змінився. Не можу стверджувати, що він став кращим. Ні, він просто став іншим. А деякі речі, які хвилину тому ще мали певну вагу, стали мати іншу вартість...

Я вже перестав чекати і не шукав виправдань ані собі, ані їй. Гіркий присмак полину по вінця наповнював цей день, що догоряв. Разом з ним догоряла у попілничці і листівочка, у якій вона прохала про зустріч. І лише червоні троянди, що, певно, вже ніколи не дочекаються на свою володарку, виглядали у вазі шляхетно і граціозно...

Кількість випитого коньяку вже значно перевищувала кількість випитої кави, коли я дійшов висновку, що ковток свіжого повітря мені не завадить. Вийшов у прохолодну темряву ночі і запалив. Далека чарівність зір, типша вулиць міста, що засинало, якимось зовсім незвідане почуття причетності до чогось таємничого повернули мене до доброго гумору. Чомусь навіть головна прикрийсть цього вечора вже сприймалася по-іншому, На думку спали слова головної героїні роману “Віднесені вітром”: “Про це я подумаю завтра...”

Я повертав до зали, коли майже біля самих дверей зіткнувся із парою молодих людей, які у чомусь гаряче переконували швейцара. До мене долинули уривки розмови:

– Я військовий, у мене лише цей вечір... О четвертій ранку треба їхати далі. Це моя наречена. Допоможіть, будь ласка.

– Та ви ж самі бачите, що немає місць. Ну куди я вас посаджу?

– Та нам лише ж на годинку, – перепрошувала білява юнка, що, судячи зі специфічних ознак одягу, була студенткою місцевого вузу. Вона так щиро сяйнула блакиттю своїх переповнених благанням очей, що відмовити їй, здавалося б, неможливо. Проте чолов'яга був неблаганним:

– Та кажу ж вам – немає місць! Зайдіть ще кудись...

– Та були вже, – похмуро відповів хлопець, беручи свою наречену за руку. – Скрізь одна пісня. Хіба ж я винен, що приїхав півгодини тому... Клята служба! Ходімо, Таню

Вони попрямували до сходів. Мені ж чомусь здалося, що я чимось завинив перед цими молодятами. Сиджу собі, марную час, тішу себе надією, на яку вже марно сподіватись. І якщо вони зараз підуть, то саме я буду винен у тому, що позбавив їх кількох годин втіхи. Спробував відмахнутися від цієї думки і вже навіть відчув у долоні прохолоду металевої ручки від дверей, що вели до банкетної зали. Проте докір сумління виявився сильнішим.

– Зачекайте, молоді люди, – кинув я їм навздогін. – Якщо ви ще з півгодини змиритесь із моєю присутністю, допоки я зведу свої рахунки з коньяком, то за моїм столиком знайдеться пара вільних місць.

Її очі глянули на мене з пересторогою і, як мені здалося, навіть з докором. Але так тривало лише декілька секунд, а потім знову, через хмарини зневіри, до них повернулася надія.

– Колю, може скористаємося запрошенням? – якимось зовсім по-дитячому запитала вона.

– Неодмінно, Танюшо! – бадьоро вигукнув юнак і вже за мить тиснув мені руку. – Ви не хвилюйтеся, ми не будемо вам заважати...

– Ет, лише б не заважав вам я... – відповів я і гостинно прочинив двері, запрошуючи їх до зали.

Вечір набув нового змісту. Ті півгодини, за які я обіцяв полишити молодят наодинці, давно вже минули. Вони виявилися, як на мене, гарними співрозмовниками, хоч у суперечках між собою постійно не знаходили згоди. А суперечалися вони через усе на світі. То ж я для них слугував “третейським суддею” і мав клоїти постійно їх мирити. Втім, мені, здається, це подобалося. Мої ж басчки і розповіді зі всіляких журналістських відряджень на певний час їх втихомирювали і по-справжньому цікавили. Хоча це могло мені лише здаватися. А проте...

– Олександрє Вадимовичу, як ви думаєте, наречена має тримати на весіллі букет червоних троянд чи білих? – з напускною серйозністю запитав Микола.

– Волошок нарвеш, коли з полігону будеш повертатися, та й досить, – розсипала свій сміх Тетяна. – Та ти хоч знаєш, скільки на весілля потрібно букетів?! Один мені, один мамі, один для покладання, один для подруг, а ще...

– Зачекай, зачекай, серденько. Дай прийти до тями. Отже, тобі – волошки, теці – безсмертники, подругам... – ет, треба не забути відрядити вояків, щоб біля штабу клумбу з чорнобривцями обкарнали, – із вдаваною задумою відповів Микола.

– Та я тобі за ці слова ти знаєш що влаштує? – вибухнула Тетяна. – Я тобі весільне ліжко кактусами обставлю. От!

– Та хоч протитанковими їжаками... Все одно не врятують, – розсміявся Микола.

– Колю, а якщо серйозно? – зовсім по-дитячому мовила вона і благально глянула на свого коханого...

Я зрозумів, що настала моя черга розмірковувати над даним питанням:

– На мою думку, квіти – це поезія природи. Не випадково вона так щедро розсіяла їх по всьому світові і кожній квіточці надала свого змісту. На Сході існує навіть мова кві-

тів – мистецтво складання букетів, цьому вчать у спеціальних школах. А тому ваш весільний букет – то справа глибоко індивідуальна. Які слова вважаєте за доцільне зробити знаковими у своєму житті, такі квіти й добирайте...

– Тоді я приїду до тебе, кохана, із букетом найчервоніших троянд, – вигукнув Микола. – І кожна квіточка у ньому буде свідченням тобі у коханні!

– Я боюся пишномовності, – посміхнулася Тетяна. – Принеси краще квіти вірності...

– А які ж це? – зніяковів хлопець.

– От дізнайся які, – грайливо насупила бровенята дівчина. – Простудіюй довідкову літературу і принеси.

– Та добре..., – примирливо відповів Микола. Здавалося питання було вичерпане. Але Тетянин погляд упав на мій букет, і вона запитала:

– А ваші пурпурові троянди – це теж поетичні рядки?

– Скоріше лебедина пісня, – знехотя відповів я і додав, – ви можете взяти квіти собі на згадку про цей вечір.

– Дякую, але я відмовлюсь, – тихо відповіла дівчина. – Цього вірша писали не для мене...

Ми замовкли. У цю хвилину кожен думав про своє. Коли ж пауза небезпечно затягнулася, і я вже збирався гукнути офіціанта, щоб приніс рахунок, Таня, скоріше від ввічливості, а не за потребою, сказала:

– А у нас у кімнаті такий смішний випадок трапився. Ти ж, Колю, знаєш нашу Лідку... Така собі тихоня, їй усе бібліотека та читалка... Ані на дискотеку, ані на вечірку. Ми їй кажемо: “Як ти особисте життя збираєшся влаштувати? Сходи куди-небудь, познайомся...”

А вона: “Якщо я комусь потрібна, то мене і тут знайдуть!” Ассоль місцева! Аж тут ти до мене приїхав. Женька свого Сергія викликала. Ну а Маринка, ти ж знаєш, їй достатньо погляд кинути – ціла ватага хлопців прибіжить. Ми щасливі своїм коханням. У кімнаті тільки й балачок, що

про хлопців. А Ліда все мовчить. І раптом одного вечора, повертається вона у гуртожиток із букетом шикарних троянд. Ми до неї: “Лідо, звідки?” А вона з погордою: “Подарували. А що?” І щотижня, у неділю, стала повертатися вона з квітами. І головне, кожен букет кращий за попередній. А хто їй квіти дарує, не говорить. Ми вже її і перепрошували, і стежили, а вирахувати цього Лідчиного “супермена” ніяк не могли.

Коли це минулої неділі, півгодини потому, як повернулася Ліда, як завжди із квітами, влітас із реготом у кімнату Маринка: “Підйом, дєвкі, я Лідчиного мужика вирахувала”. Ми до неї: “Що? Як?!” А Маринка: “Сиджу я з Вітькою під кущем бұзку неподалік від меморіалу загиблим воїнам. Цілуємося. А навколо темно, десята ж година, лише поодинокі ліхтарі горять. Коли це бачу, підходить до меморіалу якась постать, нахиляється і поправляє букети з квітами. Ви ж знаєте, щонеділі весілля у місті, то молодята і покладають букети до меморіалу, як данину шани і пам’яті. Так от, ця тємничка постать квіти порозкладала, а один букет взяла і пішла собі. Ми з Вітькою за нею. Підійшли під ліхтар. Дивимося, а ж то наша Лідка. А ви – супермен, супермен...”

– Ми до Ліди, а та в сльози: “Хотіла, – каже, – хоч окрайцем чужого щастя пожити, коли власного немає”. Комедія!

– Скоріше трагедія, – кинув Микола. – Ох і стерви ж ви, дівчата.

Таня щось відповіла, і вони знову поринули у вир суперечки. Я ж сидів, вражений почутим, і подумки повторював Лідині слова: “Хочу пожити окрайцем чужого щастя, коли власного немає”. Потім підвівся, гукнув офіціанта, розрахувався, забрав із вазі троянди, і, прощаючись із молодятами, перепитав у Тані:

– Так у якій кімнаті, ти кажеш, живе Ліда?

* * *

ТРИ КУРОРТНІ ЕТЮДИ

*Я любитиму спогади, бо в
цих спогадах ти, а тебе я
люблю...*

Подорожне

Літо вже вдарило в литаври. Цей спекотний серпневий день, здається, не скінчиться ніколи. Він випробовує на міцність не лише мене, але й усіх тих, кого доля звела до цього плацкартного вагона, щоб хоча б віддалено дати зрозуміти, що таке пекло. За вікном потяга температура десь під сорок за Цельсієм. У самому ж вагоні значно більше.

Швидкий “Чернігів-Симферополь” розкрає на скиби простори херсонського степу, несучи нас до такого омріяного моря. У вагоні багато дітлахів, а тому, щоб відкрити вікно, годі й мріяти. Як переконують наперебій молоді мами, усі найстрашніші хвороби світу від протягів. Їм ніхто і не суперечить...

Та куди ж там суперечити, коли “підтримка” дитячої капели не вщухає ні на мить: високосто дзвонять голосочки немовлят – це тих, кому до рочки або трохи більше (питається, ну чого ото тягти їх до моря?); гучним щебетанням доповнюють цю какофонію дворічні і трирічні малюки; самотнім тромбонам гуде мій шестирічний сусіда Юрко...

– Мамо, дай морожена... Ну, мамо... Ну, дай... Мамо!

– Та зачекай ти трохи. Ну де я тобі його візьму... Ось доїдемо до станції, щоб зупинитися хоча б на десять хвилин, той куплю, – благає його білява молодичка років двадцяти п’яти.

– Мамо, а я зараз хочу! Мені спекотно.

Жіночка, сяйнувши блакиттю очей, починає свої вмовляння знову.

Я не втручаюся... Я давно висповідав у думках і той день, коли придбав квитка на цей потяг, який не ремонтувався ще з часів СРСР, якому слово “сервіс” не знайоме, а кондиціонер не снівся навіть у найпотасмніших снах... Я зненавдив “Rexona” і “Oriflame”, які додавали до запаху спітнілого людського тіла якийсь смердючий присмак, а тому вагон поступово перетворювався на газову камеру. Через спеку я став байдужим не лише до дитячого лементу, але, певно, й до співу найчарівніших кенарів, якби вони усі разом заспівали за вікном вагона.

Я не дивився на годинник... Не хочу підганяти час. Навіщо? Спека не підвладна годинам. Злість на світ накопичувалась поступово. Немов її хтось закачував помпою... Гули артерії... Скаженів мозок. А над вухом гуло:

– Мамо! Ну дай морожена...Ну, мамо... Ну, дай!

– Не морезена, а морозива треба говорити, – виправляла сина матуся, а потім знову: – Ну де я тобі його зараз знайду... Ось доїдемо до станції...

– Мамо, ну, дай!

На сусідній полиці заспівало фальцетом немовля. Звук повис у повітрі лише хвилину, а далі був підхоплений у різних куточках вагона. Якийсь невидимий диригент долучав у цей галас усе нові і нові голоси...

– Та заспокойте ж їх! – завалувала якась дама бальзаківського віку.

– Мамо, дай морожена!

Закипіли нерви. Я вискочив до тамбуру, де пахло вугілям і недопалками цигарок. Кинув зголоднілий погляд на стоп-кран. Долоні аж засвербіли від бажання його зірвати. Зірвати й кинутись у вологе надвечір’я. Та де ж воно?! Озброїв руки цигаркою та запальничкою. Разом із першими густими хмарами диму в душу прийшло заспокоєння... Через скло дверей подивився на колію, що раптом випулькнула поряд... певно під’їжджасмо до станції. Не пам’ятаю

вже, хто з поетів назвав рейки “залізними довжинами смутку”. Як точно. Сподівання виявилися марними... станцію проскочили без зупинки. Недопалок цигарки обпік пальці і нагадав, що час повертатися до вагона.

Юрко таки докляччився... Як тільки черговий раз завів своєї: “Мамо, ну дай...”, – гучний ляпас задзвенів по його щоці і відлунням вцілів у серце. Русявий хлопчина здивовано підвів на матір свої великі, повні образи і сліз, очі і видихнув:

– Мамо, люби мене! Мамочко, люби мене!

І від цього прохання-молитви світ зцілвся. Хлоп’ячий напівстогін-напівшепіт звучав гучніше, а ніж будь-який набат, за ним не стало чути перестуку коліс...

– Мамочко, люби мене!

Спека дня замерзла в рясних сльозинах, що скочувались по хлоп’ячій щоці. Від них війнуло горем і забутою вже гіркотою втрати...

“Люби мене...”. Так розпинають кохання... Так вимолюють прощення... Так на цвинтарі вмерлих надій реанімують життя... Мені чомусь дуже-дуже захотілося стати таким же маленьким хлопчиком, щоб на весь світ гукнути:

– Мамо, люби мене!

Немов би передражнюючи мене, за вікном гучно пролунав гудок тепловоза. Омріяна морозиво-лимонадна станція наближалася

* * *

МАРКІЗОВІ СТРАЖДАННЯ

– Олександр, а скажи мені, чому біля моря немає лелек?
– будить мене запитанням мій сорокарічний сусіда по кімнаті Сергій Щербатенко...

– А тому, що в морі немає жаб... та й вода солона... від-

чепися... дай поспати, – я намагаюся відбитися, все ще тримаючи сон поряд.

– А от і не вгадав, – дзвінко сміється Сергій. – Ну що тут їм робити... Курортна зона... Крим... Тут добре дітей лише зачинати, а народжуються вони вже вдома. Саме там і є робота для лелек – дітлахів розносити!

– Сергію, ввімкни голову! По-твоєму, тут у Криму, дітей дельфіни розносять? – спересердя огризнувся я. Сон втрачати таки не хотілося... – Он у кожній татарській родині по семеро, а то й по десятеро дітлахів. То що від клімату?

Я відвернувся до стіни, намагаючись знову полинати у чарівні обійми сну, та у голові вже юрмилися думки: “А справді, чому часто одинокі жінки нашого закладу приїздять із відпочинку вже не одні?.. Ось так – відпочила, а через сім місяців декретна відпустка... А це, як правило, кінець навчального року, і починається морока... Заміна, перенесення, дострокове складання... Жаж!”

Сон вже було втрачено назавжди. Я прокинувся. Намагаючись зберегти добрий настрій, подумав: “Ну й приверзеться таке... Діти – це добре... Діти – це щастя!”

Зіскочив із ліжка та, імітуючи боксерські удари, налетів на Сергія:

– Ти, кобель невігуляний! Чому людям спати не даш?

– Та вже сьома ранку... Гайда на море! – посміхнувся він, ухилиючись від мого “бою з тінню”.

Це був справді аргумент, і вже за кілька хвилин, вискочивши з будівлі санаторію, ми мчали до моря...

Море... Скільки чарівних слів про тебе сказано, скільки поезій написано, скільки сторінок романів і повістей присвячено тобі, а ти все невичерпне у своїй красі. Даруєш людям щастя... Хвилюєш уяву... Виколисуєш любов... І знову народжуються нові й нові поетичні рядки, нові пісні, нові почуття...

– Лесю, а на танці сьогодні підемо? – вирвав мене із роздумів Сергій.

– Старий я вже для танців! – відмахнувся я. – Давай краще посидимо біля моря – зірки порахуємо... Або ще щось вигадасмо... День лише ж розпочався.

– Зірки рахувати він не старий, а танцювати старий... – зайшовся сміхом Сергій. – Спочатку потанцюємо, а згодом і порахуємо... Як повезе, той не одні!

– Відчепись, – удавано набусурманився я. – Я порядна людина...

– Ти – порядна тварина... – продовжував скалити зуби мій приятель. – Запам'ятай, не дарувати на курорті жінкам кохання – злочин! Ну ти як хочеш, а я обов'язково піду...

Діалог було перервано, бо ми обоє радо кинулися назустріч хвилям. Присмна, вранішня прохолода води огорнула тіло і дарувала справжню насолоду та відчуття щастя.

Не буду переповідати хроніку подій цього дня. Бо вона цього не варта. Зазначу лише, що це був звичайний день, розпорядок якого можна прочитати на дошці об'яв будь-якого санаторію. Та все ж, як ви переконаєтеся із власного досвіду, найголовніші події на відпочинку розпочинаються після вечері.

Отож, як тільки-но миловидна ведуча новин на “Інтері” повела мову про погоду, Сергій підвівся, вимкнув телевізор і почав:

– Піднімайся, друже... Сурма кличе! Краща частина людства вже нафарбувалася, повертілася біля дзеркала і шпацірує на танці. Продавати красу, а як поталанить, то й тіло... Ходімо хутчій!

– Сергію, відчепися. Я ж тобі говорив, я не палкий поборник танців, а тим паче курортних романів... Попрацюєш з моє у жіночому колективі, то зрозумієш...

– Я не менше за тебе попрацював... електриком. Мене не один раз лупцювало електричними розрядами, але голову я ще не втратив... Диван перед телевізором я і вдома подавлю... Ходімо кажу!

– Сергію, сьогодні о дев'ятій тридцять Ліга чемпіонів! І ніяка у світі сила, а ні жіноча краса не відірве мене від футболу! Поглянь у холодильник, я вже нам пива закупив...

– Боже мій, що я чую... І це мені говорить вчена людина... Чоловік у розквіті сил... Що ж ти на пенсії робити будеш? А? Ходімо, я тобі кажу!

Проте, я був непохитний. Подумки відповів Сергію: “Знаю я твої танці... Потанцюємо. Потім “знімеш” якусь кралю, “щоб путівка не згоріла”, потім почнеш: “Друже, погуляй біля моря... Подихай... Кімната так потрібна... І так щовечора. Ні. Баста, відпочивати так відпочивати...”

Я відкрив двері на балкон, щоб морське повітря наповнило вцінт кімнату, відкрив бляпанку пива і зручно вмовстився у кріслі... З телевізора пролунали позивні Ліги чемпіонів...

Дві години промайнули як одна мить. “Манчестер” був непереможним. Як тільки коментатор зустрічі побажав телеглядачам доброї ночі, я вимкнув телевізор і пішов до моря.

Цього вечора воно було по-особливому чарівним. Тихим, лагідним, казковим... А що може зрівнятися із красою серпневого кримського неба, яке так рясно засіяне зорями? Вони віддзеркалюються у морі і переплигують з хвилі на хвилю... Небо ніби бавиться із морем, кидаючи йому по одинці зірки. Он ще одна полетіла. Загадує бажання...

На березі було людно... Певно, танці вже закінчилися, і пари закоханих пішли плекати своє кохання до моря. Мені чомусь хотілося думати так... А втім можливо і правий був поет, назвавши Гурзуф – “кохання місто, місто зрад...”. Сергія серед них я не зустрів... Можливо “романтики любові” збиралися в іншому місці?

Ніч кликала... розбурхувала уяву... дарувала серцю поезію. Та я пішов спати.

Коли перші, ще кволі, хвилі сну огортали моє тіло, з'явився Сергій. Він був знервований і навіть розлючений:

– Ні, ти тільки уяви... Я лише з нею увесь вечір протанцював... Такі слова говорив... Я їй пісню замовив.. А потім

ще двісті п'ятнадцять гривень у кафе залишив, до моря прогуляв. А вона мені: “Дякую за чудовий вечір. Добраніч...”. І перед носом дверима хрясь!..

– А що ти ще хотів? – пробурчав я крізь сон. – Порядна жінка...

– Чого я хотів?! Якщо я тобі розповім, чого я хотів, ти не заснеш до ранку, – розпалювався Сергій. – Чому ж тоді цілувалася зі мною на березі моря?!

– Для приколу... – промурчав я. – Лягай спати.

– Спати?! Ти що збожеволів? Я ж тепер не засну до ранку... Все кипить... нуртує... Ні, без жінок можна збожеволіти.

– Скоріше від жінок, – відповів я.

– Та це безперечно! Але ж які вони лицемірні? Які підступні! Які...

– Не узагальнюй, – сказав я, скориставшись паузою.

– Чому це?

– Тому, що і в тебе, і в мене є дружини, які думають про нас, як про порядних чоловіків.

– Ти переконаний? А може саме в цей час вони, скориставшись нашою відсутністю...

– Не мели дурниць, а то заробиш по пиці! – обірвав його я.

– Ти як хочеш, а я перевірю, – вигукнув Сергій, хапаючись за мобільника.

– Спати лягай, Отелло! Перша година ночі...

Та довгий протяжний гудок телефону вже пронизував темряву ночі і тривожно вривався у чийсь спокій, крадучи сон і даруючи безсоння...

– Светка, це ти. Де ти?! – київ мій сусіда.

– Як де? Дома. Серьожа, що сталося? Я вже спала... – стиха доносилося із мобілки.

– Точно дома? Доведи... З ким ти? – не вгавав Сергій.

– Що за дурниці ти верзеш. Що сталося? Я у нас удома, разом з донькою... А чому ти питаєш?

– Контролюю тебе. Маю право, як чоловік.

– Ти краще себе проконтролюй...

– Доведи, що ти вдома! Я вимагаю.

– Доньку із-за твоєї дурості я будити не буду! Соромно...

– Маркіз удома? – не на жарт розпалювався Сергій.

– Хто?!

– Кіт наш, Маркіз, питаю вдома?

– Не знаю. Зараз подивлюся.

– От як значить?! Знайди і поклич! – наказав Сергій, не стримуючи у голосі нотки люті...

– Вдома... Знайшла.

– Ущипни...

– Кого?

– Кого-кого? Маркіза! Хай занявчить!

– Ти збожеволів? – утомлено донеслося з іншого кінця зв'язку, а через хвилину вже чулося протяжне “Няв! Н-я-в! Н-я-в!”

– Це точно Маркіз?

– Приїдь – поглянь! – утомлено видихнула жінка.

– Ущипни ще раз!

– Н-я-в! Н-я-в!

– Сашко, послухай, це точно кіт? – мобіла опинилася біля мого вуха.

– Няв! Н-я-в!

– Ні, собака! – втрачаючи спокій відрубав я і відвернувся до стінки. – Дай людині спокій...

– Ну добре... – голос Сергія посолодшав. – Люба, а що вдома нового?

Вони ще довго про щось гомоніли... А я, зрештою, повністю віддався сну, в якій мене проводжало багатостраждальне “няв... н-я-в” Маркіза. А ще кажуть, що у котів безтурботна доля...

ЗУСТРІЧ

Чоловіки мене зрозуміють. Немає нічого кращого у відпустці, як після спекотного дня, поринаючи у прохолоду надвечір'я, сісти на терасі, підставляючи обличчя легким порухам вітру, що долинає з моря, і розписати “пулю на чотирьох”. Невипадково преферанс вважається елітною грою, якій “не повинні заважати ані гамір, ані жінки, ані скатертина”. Під час гри можна затягнутися вдоволь цигаркою, смакувати коньячок, закусуючи його тонко нарізаною долькою лимона... і говорити, говорити... про політику, спорт, жінок... відволікаючи партнерів, а самому блискавично розмірковувати над математично-точно розрахованою комбінацією, щоб отримати врепті насолоду від перемоги. Бо за поразку ти маєш платити із власної кишені. І хоча ставки у нас невисокі, але ущербна чоловіча гідність переживає поразку досить болісно і вимагає реваншу.

Цього вечора я програв... Не тому що допускався грубих помилок, з роками гри помилок стає все менше і менше, мені просто фатально не таланило. То не вгадував з прикупом, то натрапляв на “довгу масть”, то, втративши тверезість у розрахунках, гарячково йшов на мізер. “Ну, що ж програв, так програв... Не ти перший, не ти останній, “ – втішав себе подумки, але настрої і останок вечора був украй зіпсований.

Повертатися до кімнати не хотілося і я вирішив прогулятися набережною цього невеликого, але затишного і привітного курортного міста. На ній було людно. Вогні ліхтарів, мерехтіння кольорової реклами, неонове різнобарв'я, сміх, вітальні вигуки, перегук музики, що линула із кафе та ресторанів, які ланцюжком гніздилися на самому красчку берега або навіть своїми “палубами” входили у величну красу моря, яке на горизонті переходило у зіркову безмежність неба... Музика пробуджувала мрії, заклично

вела у щось нове і незвідане.

Я вже знав, як поліпшити настрої. Ноги самі вели мене до затишного ресторанчику “Лідія”, що містився наприкінці набережної. Тут грав чудовий музикант, у минулому “джаз-мен”, який мав приємний, але трохи хрипливий голос. Його, зморена від алкоголю, душа надзвичайно тонко відчувала атмосферу зали і запити відвідувачів. А ще він до безтями був закоханий у море, із-під його довгих і тендітних пальців часто народжувалися чарівні мелодії.

До того ж, у ресторані була чудова кухня. За якихось пів години тобі могли приготувати казкову морську рибу, у фользі запечену на вуглях... Та й в барі було в достатку чого випити.

На прохання відвідувачів столики виносили прямо на берег моря, розрівнявши гальку, або ж ставили їх на підготовлені для цього щити. Запалена свічка у невеликій скляній напівкулі, довершувала сервіс і створювала за столом романтичний настрої.

До ресторану я потрапив запізно, а тому відвідувачів на березі було небагато. Столиків п'ять, а може шість... Я зручно вмовився, зробив замовлення і підставив обличчя нічній прохолоді, що надходила з моря. Оскільки на рибу необхідно було зачекати, чарівна дівчина, яка цього вечора обслуговувала мій столик, принесла оладки з ікрою, 200 грам “Хортиці” і бокал гранатового соку.., а ще турботливо закутала мої плечі пледом. Виявляється, після десятої тут існували така послуга. На душі стало тепло і затишно. Ну чим не рай?

Музика народилася якось раптово і неочікувано... Вона вирвалася із тенет “танцювальної палуби” і полинула над морем самотньою піснею-чайкою. Це була пісенна медитація Олександра Розенбаума. Музика, який її виконував, закликав підняти чарку за друзів, а ще за дім “где собак и лошадей любят”. Мене не треба було вмовляти...

Потім полинула чарівна мелодія із фільму Фредеріко Фелліні... Здається неба її також відчуло, бо почало обтрушувати зорі, які, падаючи, лишали на ньому кількесекундні золоті стьожки. Плакало серце...

І раптом... “Господа офіцеры, за присутствующих тут дам!” – червонопикий дебелий чолов’яга за сусіднім столиком безжалісно розчавив затухаючі пелюстки мелодії. Їх було тут п’ятеро. Три чоловіки і дві жінки. Сиділи “посерійозному”, давно – про що свідчив посуд на їхньому столі, а головне – кількість пляшок біля столика. “Дивно, чому офіціантка їх не прибрала?” – подумав я. Проте згодом усе зрозумів. У кожную нову пусту пляшку вони по черзі засовували папірця з бажанням, яке згодом комусь доведеться виконувати. Такий собі безневинний екскурс у дитинство...

На офіцерів чоловіки абсолютно не були схожі. Про це свідчили і солідні черевця, і відсутність характерної для цієї професії виправки, а головне не було того блиску в очах, що формується за роки служби. Скоріш за все – це відпочиваючі із найближчого пансіонату, які вирішили зробити собі свято. Як говорив герой Василя Шукшина: “Таке маленьке бардельєро”.

Я вже хотів полишити їх у спокої, припинити свої розглядини, як раптом мій погляд упав на одну із жінок, що сиділа у гурті. Струнка, по-дівоному красива фігура, ніжна лагідність непокірного довгого волосся, підкреслена інтелігентність у поведженні, елегантність погляду і рухів., але головне очі... їх волошкова чистота і манливість здалася мені до болі знайома. І лише промінчики на шкірі біля очей та кілька зморшок, які проорали чоло, видавали в ній мою ровесницю.

“Де я бачив цю жінку?” – не полишала мене думка, зароджуючи у серці неспокій і якийсь нове, зовсім ще незвідане почуття. “Де? Наші долі перетиналися, але де?”

Склянка горілки пам’ять не освіжила. Втратив я цікавість і до печеної риби, яку якраз подали. Мозок напружено працював, перегортаючи сторінки пам’яті. “Де я її бачив?” – уява відтворювала все нові і нові світлини з минулого. Останнє десятиріччя життя я відкинув відразу, їх пам’ять тримала міцно. Це була жінка з моєї юності... точніше дівчина... юнка... Я закрив очі і почав в уяві відкидати її літа. “Приберемо промінчики на шкірі біля її очей... тепер зморшку на чолі... заплетемо волосся у косу... ці ямочки на щічках... ця посмішка... цей волошковий погляд... боже, це ж Оленка!”. Памороззю вдарило по серцю, піднялося до грудей, огорнуло плечі і впало па скроню...

“Оленка! Моє незрадливе університетське кохання, моя доля-недоля... Ось так ти мене стрічаш через роки?!” – пульсувало у мозку. А кінокамера долі вже прокручувала в уяві хроніку тих днів: щасливе кохання юності... вуз... останній вечір... тихе “пробач і прощай”... потяг... військо... украдене щастя. Не такої зустрічі, як сьогодні, я бажав тоді!

Горілка не стишувала біль. Я вже кілька років, як кинув палити, а зараз відчув нестримну потребу в цигарці. Підвівся, кинув офіціантці, що повернуся, і вийшов на вулицю до найближчого кіоску.

Цигарковий дим заспокоїв. Мій погляд упав на відерце з трояндами, якими торгувала миловидна жіночка. Пригадав: “Оленка любила жовті з відтінком зелені. Сміялася, то на достаток”. Знайшов у відерці саме таку і купив, не знаючи ще навіщо. Повернувся за столик. Компанія поруч продовжувала трапезу, проголошуючи усе нові і нові тости із дешевих збірників для початкуючого тамади.

Оленка вдоволено посміхалася. “Раптом ти помилився? А якщо це не вона?” – підступно загормилися у мозку думки:

– Та ні... вона, – проганяло їх серце. – Я знаю...

– А ти перевір, – не вгавали ті.

– Як?

– Відчуй! На теж ти й серце.

Музика... Квітка пісні розпустилася на “палубі”, немов підтверджуючи мої здогадки. “У нас із Оленкою була улюблена пісня... тільки наша. Замов її”. Я швидко написав на паперовій серветці назву пісні, доклав гроші, покликав офіціантку:

– Дівчино, я вас дуже прошу, замовте у музики пісню... тут написано для кого. А ще, коли вона почне лунати, передайте ось цю квітку... он тій панянці. Тільки не кажіть від кого.

– Добре, – посміхнулася юнка. – Усе виконаю. Допомогати людям – наш обов’язок.

– Дякую, сонечко.

Я став чекати, механічно знищуючи рибу, приправляючи її горілкою. Одна мелодія, друга, третя, четверта... Аж ось нарешті: “Лист із юності, – пролунало над берегом, – для тебе Оленко звучить ця пісня...”. Музика вцент заповонила тишу догораючого вечора... Вона заколочувала чорну каву ночі людськими стражданнями.

*Снежные хлопья кружатся чуть слышно,
Можешь быть ,то цветет наша вишня.
Ветви, как крылья, слегка встрепнулись.
Может быть ,лебеди в зиму вернулись.*

Я не відводив погляду від Оленки. Вона сиділа непорушно і вслухалася у слова пісні:

*Бельге крылья, бельге крылья,
Бельге крылья – полет неземной.
Мы ведь любили, мы ведь любили,
Мы ведь любили друг друга весной.*

Коли дівчина подала їй троянду, Оленка сахнулася і здивовано перепитала. Офіціантка ствердно кивнула головою і відійшла. Жінка піднесла троянду до обличчя, притулилася до неї щочою. Її погляд блукав столиками, шукаючи мене. А я сидів поряд...

Щось невдоволено сказав червонопикий, жінка не відповіла. Мовчав і я. А навіщо? Якщо не впізнала, то навіщо руйнувати казковий палац юнацьких мрій і сподівань... Навіщо розчаровувати? Я запалив, цигарка затанцювала в моїх дужих і завжди впевнених руках. Спаленим віршем далекого кохання догорала пісня... Час було вже йти, бо не витримаю...

Оленка голівкою троянди, змахнула сльозу, і щось переконливо наказала чоловікові. Той обурился, але закивав головою на знак згоди, хутко підвівся і поспішив на “палубу”.

Я вже для себе усе вирішив. Вирішив за нас удвох... Я не захотів зраджувати наше кохання, кидати його в обійми банального курортного роману. Воно вище за це, дорожче для кожного із нас.

Розрахувався, подякував, підвівся і неспіхом попрямував до виходу. Проте із кожним кроком не втрачав надії, що за спиною прозвучить: “Лесику, постривай!”... Біля сходів зупинився, оглянувся, вона сиділа непорушно, а подих морського вітру задув на моєму столику свічку. І вже біля самих дверей ресторану до мене долинули слова музики: “Лесику, ця пісня для тебе...”.

*Біда не в тім, що свіще вітер лютий
І на вікні малює мертві квіти.
Біда не в тім, що ти мене не любиш,
Біда, що я тебе не можу розлюбити...*

* * *

ПРО АВТОРА

Олександр Вадимович Забарний народився 29 квітня 1956 року у поліському містечку Прилуки, що на Чернігівщині, у вчительській родині. Педагогами були прадід, дід, батько, а згодом сімейну династію продовжив і Олександр, його сестра, донька...

Навчався у міській середній школі № 4, яку свого часу закінчила відома українська поетеса Любов Забашта. Вона часто запрошувала до рідної школи своїх колег. Тож зі шкільних років запам'ятав юнак зустрічі з Андрієм Малишком, Платоном Вороньком, Валентином Бичком та іншими відомими та менш відомими письменниками. Ці зустрічі згодом вплинули на вибір професії. Після закінчення десятирічки Олександр вступив на філологічний факультет Ніжинського державного ордена Трудового Червоного Прапора педагогічного інституту імені Миколи Гоголя. Саме там, у літературній студії Гоголівського вузу, якою керував письменник і літературознавець Павло Сердюк, пройшов гартування, мистецький хист майбутнього письменника.

По закінченню вузу працював учителем, інспектором райвно, заступником директора з навчальної роботи Прилуцького педагогічного училища імені Івана Франка. З 1992 року працює в Ніжинському державному університеті на посадах старшого викладача, доцента, проректора з навчальної та методичної роботи, декана філологічного факультету.

Захистив кандидатську дисертацію про творчість письменника з української діаспори Василя Барки. Автор 5 навчально-методичних посібників для вищої школи.

Поет, прозаїк, публіцист. Автор книг: “Пастелі Полісся” (1992), “Лелеки не зраджують” (1995), “До таїни образу” (1997), “Акорди серця” (2003), “За лаштунками літа” (2006), “Стежина пам'яті мосі” (2010). Член Національної спілки журналістів України.

* * *

МІСТ

<i>АСТАФ'ЄВ Олександр</i> . Війна як епічна константа	3
Розділ 1. <i>Лелеки не зраджують</i>	
Прощення	7
Лелеки не зраджують	12
Дума про степ	17
Сповідь	19
Панасенко	22
Зустріч	27
Зона	30
Вівчарка	36
Згадалося	39
Розділ 2. <i>Калинова сповідь</i>	
Лінара.....	49
Вибір	54
Ім'я	57
Птаха	62
Окрасць чужого щастя	71
Три курортні еподи	77
Маркізові страждання	79
Зустріч	85
Про автора	91

* * *

Бібліотека альманаху "ВІТРЯК"
Випуск 4

Олександр Вадимович ЗАБАРНИЙ

КАЛИНОВА СПОВІДЬ

Автор і упорядник проекту *Іван Забіяка*
Макет, верстка *Івана Забіяки*

Видання здійснено за сприяння
керівника Прилуцького осередку
Чернігівського земляцтва в м. Києві
Павла Олександровича
КРИВОНОСА

Віддруковано в КП "Редакція журналу "Дім, сад, город"
03680, Київ-80, вул. Академіка Заболотного, 19.

Сприяв – головний редактор
Микола Іванович
ХАЛИМОНЕНКО